

ԾԱԶԻԿ

ՆԱԲԱՐԱՐԵՐՐ

17^{րդ} ՏԱՐԻ.—ԹԻԻ 3. (587)

17 ՅԱՆՎԱՐ 1904

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ «ԾԱԶԻԿ»-Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ Է ԲԱՑԱՐՁԱԿԱՊԷՍ
ԳԱԽԱՌՆԵՐՈՒ ԲԱՄԱՐ, ԽԱՐԵԿԱՆ 60. ՎԵԳԱՄԱՆԵՅ 30 ԳՐԸ. — ԿԱՆՍՏԱՆԻ ԲԱՄԱՐ, ԽԱՐԵԿԱՆ 50. ՎԵԳԱՄԱՆԵՅ 25 ԳՐԸ. — ԱՐՏԱՍՍՀԱՄԱՆԻ ԲԱՄԱՐ,
ՏԱՐԵԿԱՆ 14. ՎԵԳԱՄԱՆԵՅ 7 ՓՐ. — ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒՄԻՆԵՐԸ ԿԸ ԱԿՍԻՑ ԱՄԵՆ ԱՄԱՆՈՒ ՄԵԿԻՆԸ: — ՁԵՆՔԻ ԲԱՄԱՐ 40 ՓԱՐԱՅԻ ԿԸ ԺԱԽՈՒՑ:

ՆԱՄԱԿ ԿԱՄ ՈՐ ԵՆ Է ԳՐԱՐԻՆ ԿԷՏԻ Է ՈՒՂՂԵԼ Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Ն ԿԱՊԱՐԱ, ՔՈՒՐՇՈՒՄԼՈՒ ՆԱՆ ՔԻՆ 7

در عیاده غلطه قورشونلو خاندنہ نومرو ۷ زاغیک غرضی ادارہ سی

RÉDACTION DE LA REVUE „DZAGHIK“ Kourchoum Han, N. 7, Galata, Constantinople.

ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

ՄԻԲ. ՇԱՄՏԱՆՃԵԱՆ

ԵՐԱՆԻՐԹ ՓՈԽ
ԿՊԱՆԻՄ ԽԵՂԱ
ԿԱՆ ՕՐԱԺԵՐԺԷ
ՄԻ, ԺԷԼԵ ԱՅՈՒ ՄԱՆ

ԺԻՆ ԻՄ ԸՆԴԻՐՆԵՐԱՆ ԽՐԱՄԱՂԺԱՊԷՍ
ՀԱԿԱՆԱԿԸ ԸՂԼԱՆ ԽՐԳԷՆ ԸՍՈՒԱԾՆԵՐՈՒՆ:

Պաշտպանուած գաղափարը սա է
ԺԷ «գրողներու նկարագիրն է որ ժողովրդի մը գրական մակարդակը կը բարձրացնէ» Այս խօսքը կրնայ իր ճշմարիտ կողմերը ունենալ: Սակայն սուրբ է կը յայտարարուի «գրողներու նկարագիր» կառուած այդ բոլորը Ահա՛ հոս է խնդիրը:

Այսպիսով մէջ տալէն բան, միակ անգերազանցելի սկզբունքէ մը կը կառուարուի, «ընտրողականութեան» (selection) սկզբունքն է ասիկա: Բուսական կենդանական, մարդկային բարոյական աշխարհները արդիւնքն են ընտրողականութեան մը, զոր տիրող պայմանները ի գործ կը դնեն ամէն իրողութեան վրայ և այսպէսով կը նուիրագործեն գոյութիւնը միայն այն տեսակ բաներու, որոնք եղող ընտրողականութեան ոգիին հետ կրնան հաշտ ընթանալ: Իրենք ընտրողականութեան կերպին, սգուին և նուիրագործուած իրողութեան մը միջև յարաբերութիւնը շատ սերտին է:

Այս բացատրող երկուողը անոր համար, որովհետեւ կ'ազդեմ ընթեր-

յողներու հասկացել, թէ հակառակ վերաբերեալ օրաթերթին այն յայտարարութեան որ «իրաւացի է ժողովուրդը երբ գէշ գաղափար կազմած է մեր գրողներուն վրայ», ժողովուրդը ինքը պատասխանատու է երբ մեր գրողները անբաղձալի նկարագիրներ կը ստանան:

Ես կը հաւատամ թէ, բացառութիւնները մէկ կողմ դնելով, մարդը ինքնին ոչ չար է և ոչ ալ բարի, պարզապէս միջավայրն է որ զինքը բարի կ'ընէ և կամ չար: Այսպէս ալ գրողները ինքնին, բնականէն ոչ գէշ նկարագիր մը կրնան ունենալ և ոչ ալ բարի: Չար կամ բարի ըլլալ «արդիւնքն» է, որուն «պատճառ»ը պէտք է փնտռել:

Ես իրաւունք չեմ տար ժողովուրդին, երբ ան գէշ գաղափար կը կազմէ մեր գրողներուն վրայ, որովհետեւ եթէ մեր գրողները իրաւամբ արժանի են այդ տեսակ անարդարքի մը, սակայն իրենց այդ կացութիւնը արդիւնքն է լոկ որուն պատճառը նոյն ինքը ժողովուրդն է:

Ե՛րբ եղած է որ պատճառը իր արդիւնքին դէմ գոհացանայ, Ամէն մարդկային արդարութիւն այ չի կրնար այդ տեսակ գոհացումին մը իրաւացի հանել:

Ամէն ընկերութիւն, ինչպէս որ յատուկ կազմակերպութիւն մը ունի, նոյնպէս ալ ունի իր բարքերը, իր սովորութիւնները, իրերը ու մարդիկը գաղափար իր կերպը, մէկ խօսքով այն բոլոր բաները, որոնք ընկերութիւն մը կը գոհացանեն սերիշէ մը: Ընկերութեան մը մէջ գոհացող ամէն անհատ, իր գործելու կերպովն ու իր սկզբունք-

ներովն, ընդհանրապէս մոնրանկարն է ամբողջութեան, և իր մէջ կը կրէ բոլոր այն տարրերը որոնք ամբողջութեան մէջ կան, լաւ մը շարախուած խմորի մը պէս, որուն ամենապակաս մասին մէջ ալ կան այն բոլոր տարրերը որով ամբողջութիւնը կազմուած է:

Երբ մեր պաշտօնակիցը կը տէ թէ «իրաւունք կ'ուտայ ժողովրդեան» որ գէշ գաղափար կազմած է մեր գրողներուն վրայ» ես ալ պէտք կը զգամ աւելցնելու որ ժողովուրդը արժանի է այն գրողներուն գործ կրցած է ունենալ, որովհետեւ եթէ լաւագոյն նկարագիրներով գրողներու արժանի ըլլալ, ապահովաբար պիտի ունենար դանտը:

Ես այն համոզումը ունիմ թէ, մեր գրողներուն ներկայ անմխիթար վիճակին պատասխանատուութիւնը գէթ մեծ մասով մը կը ծանրանայ ընթերցող հասարակութեան ուսին: Մարդկային գործունէութեան բոլոր ասպարէզներուն մէջ, որպէս զի բարեշքը ջուրի օրէնքը տեղի ունենայ ու միշտ վերջէն եկողները աւելի կատարելագործեալ ըլլան, անհրաժեշտ են կարգ մը պայմաններ, որոնցմով արդէն ասպարէզին վրայ եղողները լաւ վիճակ մը ունենան և իրենց այդ վիճակը հրապուրէ նորերն որ, որոնք պէտք եղած նախապատրաստութիւնը զգալով իրենց մէջ, կարենան աւելի օգտակար գործունէութիւն ցոյց տալ: Մեր գրական-բարոյական հրապարակին վրայ աշխատողները երբ կը տեսնեն, թէ այնքան սակաւապէտ են, հետեւաբար նոյն համեմատութեամբ չի նախապատրաստուած, ինչպէս կ'ուզենք որ օրէ օր կարող ու տակաւնը:

կարագրով գրողները յառաջ գան: Տարբեր բան է, եթե ընթերցող հասարակութիւնը խստապահանջ ըլլայ և հաճախեցնուի ինքները, խակութիւնները տղիտութիւնները իբր օրուան ապրանքներ չընդունեն և հետեւաբար այդ ապրանքները վաճառողներն ալ լատագոյնները ունենալու հետամուտ ըլլային, իրենց յաճախողները բռնելու համար:

Լաւ մը հարկ է համոզուիլ սա ճշմարտութեան թէ ընթերցող հասարակութեան կողմէ նուիրագործուած գրական նպատակները պայմաններն են, որոնք կրնան կարող ու տակուն նկարագրով գրողներ և բարոյապէս բարձր գրական հրապարակ մը յառաջ բերել: Գրականութիւնը ու անոր ներկայացուցիչներ յառաջոյն վիճակ մը չպիտի ունենան մեր մէջ, այնքան ատեն որ

վատառողը ընտրողականութեան ոգւով տողորուած ընթերցող հասարակութիւն մը ունենան:

Ինչպէս կ'ուզենք որ զարգացած ու նկարագրի տէր գրողներ ներսին մեր գրական լրագրական հրապարակը, երբ անիկա ընթերցող հասարակութեան մեծ մասին վատթար ճաշակին բերուածով օրէ օր անկումի մէջ է արժանի տեսակէտով:

Յետոյ, ի՞նչպէս կ'ուզենք որ բացարձակ արժէքի տեսակէտով, ճիշդ կորսնցներու վրայ եղող գրականութեան մը արդի աշխատանքները, ամէնէն տակ յատկանշուին իրենց կարողութեամբ ու նկարագրով: Կարելի բան չէ:

Ու այս բոլորին պատասխանատուն զէջ կերպով ընտրող հասարակութիւնն է: Ի՞նչու ծածկել ճշմարտութիւնը:

ԾԱՂԻԿ հերկայ թիւով կը սկսենք տեղական կեանքէ վիպակ մը, գործ սիրուած գրչի մը: Խմբագրութիւնս ընթերցողներուն առակնկալ մը պատճառելու համար, գրողին անունը պիտի հրատարակէ վիպակին վերջին մասով միայն: Ամբողջ վիպակը պիտի տեսէ մօտաւորապէս երկու ամիս:

ՎԵՊԸ

Ա.

ԱՏՇԳԱՄԻՆ, վրայ որուն վանդակապատները բոլորովին ծածկուած էին պատերէն վեր մոզլցող

որթատունկի մը լաւն եւ խիտ տերեւներէն, Հրանտ կեցած՝ իր շուրջը կը նայէր, բաց կանանչ ազոխի ողկուղներ, հիւթով առ լի կը կախուէին վար իրենց հատիկները կարկանդակ արեւին որ այս միջոցին ճառագայթներու խորի մը կը սփռէր պարտէզին մէջէն խաղացող հոծ եւ հարուստ բուսականութեան վրայ, արեւին դառնած տերեւներ սակեղծ եւ անշարժ ասղին անդին կը փայլէին, մեղուններ եւ անհամար ճճիւներ տաքութենէն գինով կը դառնային խոլորար միջոցին մէջ իրենց ըրին եւ թ փսնցիկ թեւերը բռնաւ որած զանազան ծաղիկներու բուրմունքով եւ իրենց ըզդիւնը խկ պահ մը կը դադրէր միջոցին արեւին համարանոց տաքութեան մէջ, պարտէզին ճիշտ քովէն դեղնելու մօտ եղող մարգագետնի մը մէջէն նեղ արահետ մը կ'երկնար օձապատոյտ եւ ճերմակ փոշիով մը ծածկուած որուն վրայ ոչ մէկ շուք չէր երեւար այս միջոցին: Հրանտ գրեթէ չլացած այս հափազանց տաքն եւ լուսնն՝ ներքին անպատու հրճուանքով մը կը դիտէր շուրջը, պարտէզէն անդին տուններու կարմիր տանիքներէն եւ երկնցող ծխաններէն ալ անդին կը նայէր Հայտարարաշայի նոճիներու սեւ գիծին որ աւրող հորիզոնին վրայ կ'երկարաձգուէր եւ իր միացած գազաթներուն լէշտեղէն հազիւ թէ նրշմարել կուտար Մարմարան, երկայն լուսնդէն կապուտ մը առ միջոցին՝ ջինջ միթնոյորտին հետ խառնուած, մինչեւ որ հետզհետէ իր արեւէն կուրցած աչքերուն առաջ օսկեղէն ճառագայթներուն ներքեւ ծառերէն մինչեւ հեռուոր հորիզոնը, շողջողուն միտ ինտակութիւն մը սկսած առնել որոնց մէջէն երբեմն կամ կ'ուտող ցոլք մը կը բարձրանար գէպի վեր:

— Հրանտ, արեւը պիտի դարնէ քիզի:

— Ա՛հ իրաւ է, եւ ճակատը բռնած ձեռքին մէջ Հրանտ գրեթէ գլուխը դէպի ներս, դեղնելով եւ խնդալով քրոջը

ԵՂԵՐՆ ՈՐ ԿԱՂՆԵՆ

ՍԻՊԻԼ

ՂԵՐՆ ըսաւ, որ մը, հրակայ կաղնիին.
«Ծաղրելի է գոռոց կեցուածքդ օղին մէջ.
«Տե՛ս, իմ ուսերս ի՛նչպէս հողին կը նային,
«Ինչպէս կ'ընեմ հողերուն հետ ելուէջ:
«Միկն դուն տեղեդ չես շարժիր, չես նայիր վար,
«Տերեւներդ ալ չեն քրքրքրաւ գեպիտեմ:
«Ծորջող նայե՛ ինչպէս ծառեր անհամար
«Անհաւանք մէջ, վէս գրչուխնին կ'օրօրեն»:

Բայց պատասխան տուաւ կաղնիին անասան.
«Ես՝ այնպէս եմ. քարձքր կեանայ միշտ կ'ուզեմ.
«Թո՛ղ որոտան շուրջս հողներ. զանազան.
«Անոնց ձայնը ես հեզնաքեալք կը լրսեմ:
«Դուն անձնասուր՝ գեպիտեմունք քնակիին,
«Միշտ կը շոյես զանոնք, ու միշտ կը քրծնիս,
«Իսկ երբ գոռայ մըրրիկն անեղ եւ ուժգին,
«Հոգի կու տաս, կարծես, նորէն կը ծրնիս:
«Թարստին հետ ասղին անդին կը դառնաս,
«Մէյ մը հիւսիս, մէյ մը հարաւ, հողի պէս.
«Ճրնճողուն անգամ կըրնայ լեզի տալ վրնաս.
«Ի՛ր խեղճ քոյնը ծակըր քեռ մը կը սեպես:
«Միկն ես անփախ եւ անդողողդ իբրեւ սար,
«Ուրակալին հետ, դեմ առ դեմ կ'ոգորիմ,
«Եւ երկինքի անպերուն հետ հաւասար՝
«Կարհաւարեմ անարկու շանքն ոխերիմ:
«Ու կը սիրեմ կեանայ ամուր եւ անասան,
«Ճակասքս վեր՝ անպրոպին դեմ քարեքաս:

ձեռքէն բռնած որ կը ջանար դաշն թիկնաթոռի մը վրայ տեղաւորեցնել:

— Այն ինչպէս պէտք ունէի արեւի լողանքի մը, Արուսեակ, չես գիտեր... իրաւ որ մարդ քանի մը տարի մառախուղներու մէջ ապրելու է արժէքը հասկնալու համար այս փողփողուն պերճութեան:

— Բայց գիտես Հրանտ որ վտանգաւոր բան է կէս օրին այսքան ուժով տրեխն տակ մնալ...

Հրանտ աչքերը քրոջը բարձրացուց: Անոնց անորոշ եւ վառանդոյ նայածքը որ խարխափելու երեւոյթը ունէր, յետոյ անհասարակչիւ շարժումները վախեցուցին քոյրը:

— Ինչ ունիս Հրանտ...

— Ոչինչ, միայն թէ ամէն բանգունաւոր կը տեսնեմ եւ մանաւանդ որոշ կանանց դիմ մը կայ շուրջս...

Նոյն միջոցին իսկ սանդուղներուն վրայէն զէպի վեր շտապող քայլեր լսուեցան եւ գոռոզ մազերով պատանի մը խոյացաւ ներս որուն ետեւէն ապաստելին հանդարտիկ կը յառաջանար իմացելու համար Հրանտին որ վարը մէկը եկած էր զինքը տեսնելու: Հրանտ այն առաւօտուն իսկ հասած էր Բարիդէն եւ բնականաբար հին ծանօթ մը տեսնելու անհամբերութեան վարկեանի մը մէջ ինքզինքը գտաւ եւ վազեց սանդուղներէն վար:

Երկայնաձայն, նիհար, բարեձեւ եւ ճկուն շարժուածքներով ամբողջ իր էութեան վրայ կը կրէր երջանիկ եւ յանձնաւորապատան յանդգնութիւն մը, բակին ճիշտ մէջտեղը անշարժ կեցած էր իր սիրելի ընկեր՝ Սարգիս եւ զիրար այնքան փոխուած տեսնելու առաջին զարմացումէն ետքը իրարու գիրկ նետուեցան չափազանց յուզուած երկուքն ալ:

Քիչ մը ետքը ընդարձակ բակին մէջ ողորեայ թիկնաթոռներուն վրայ ընկողմանած Հրանտ եւ Սարգիս կը խօսակցէին... Երկար բաժանումով մը ընդհատուած իրենց բարեկամութիւնը վերստին կը կապուէր աւելի սիրտ կերպով մը եւ փոխադարձ զիրար կը զիտէին, կը քննէին իրենց ֆիզիքական եւ մտաւորական զարգացումի աստիճանը միանգամ ընդ միշտ ըմբռնելու համար: Հրանտի շագանակադոյն եւ սլոյծառ աչքերուն մէջ անասման ուրախութեան մը եւ գոհունակութեան մը արտայայտութիւնը կը ժպտէր, իր շարժումները համարձակ էին ու բարձր ձայնով կը խօսէր իր նախասիրութիւնները յայտնելով, իր ընկերը Սարգիս մասամբ հակապատկէր կը կազմէր կարճ հասակովը եւ արդէն զիւրաւ խորշով ողջ մը, անոր խարտեայ մօրուքը կարծես ծնուէն վար կը կախուէր զէմքին մկաններէն քաշելով եւ այսպէսով զէմքին վերի մասը ձգտուած կը թուէր, իր ժամանակէն առ

առջ խորշոված զէմքին վրայ, բերանը թարմ կը մնար միայն, վարդագոյն եւ միամիտ գրեթէ տղու բերան մը, լեցուն եւ թաշալին, ծաղիկի մը պէս պեխերուն եւ մօրուքին յորդ մազերուն մէջտեղ, կարճ եւ ուժեղ ձոնքովը ջղածգորէն բռնած թիկնաթոռին քովի մասը կուրծքը զէպի առաջը կը խօսէր Պոլսոյ օրուան գրականութեան վրայ եւ իր աչքերուն մէջէն, ժպտուն իր բարեկամին դիմաց՝ կանցնէր երբեմն տխրութեան առուերը եւ երբեմն ալ կարծես ընկճուած ու համակերպող կ'իյնար թիկնաթոռին վրայ իր բոլոր պրկուած անդամներուն անմիջական խնջէնքին մէջ:

Իսկիւտարի մէջ ծնած՝ երկուքն ալ միեւնոյն դպրոցը յաճախած էին երկարատեւ եւ հակառակ իրենց նիւթական վիճակին զանազանութեան առջի օրէն բարեկամներ եղած էին եւ դպրոցի գրասենյակներուն վրայէն մէկտեղ զգացած ամէն բան, իրենց պղտիկ տղու մաքուր եւ անշուշտիւ բաղձանքները իրենց նորածիլ եւ անորոշ զգացումներէն իրոխաղարձարար բարախել սուած էին իրենց սրտերը: Ո՛չ տղէտ եւ հասարակ ուսուցիչներու եւ ոչ ալ միջակ խառնուածքով տղաքներու առօրեայ շփումը իրենց հարուստ եսականութեանն ընդ մը կ'որսնցնէր տուած էին, բոլոր գոհիկ հաշիւները իրենց մեծերուն համակրութիւնը գրաւելու որ տնտեսներէն, աչակերտներէն մինչեւ ուսուցիչները իրենց կարգին անպատկառ եւ ստորնացնող խոնարհութեան մը մէջ կը պահէին, անծանօթ մընացած էին իրենց հոգիներուն:

Յետոյ օր մըն ալ, իրենց տարբեր բաղդերուն հետեւած, էին Հրանտ Բարիդ գացած էր հօրը հետ եւ հոն մնացած էր գրական ուսումնասիրութիւններ ընելու մինչ Սարգիս նախ ուսուցիչ Իսկիւտարի վարժարաններու, հետզհետէ կ'ընթացէր իր կարեւոր տեղ մը գրաւել տեղական հայ լրագրութեան մէջ, Հիմա Սարգիս կը պատմէր իր կրած գաղութիւնները եւ յուսախաբութիւնները, օրագրողներու ապիկարութիւնը եւ միւս կողմէ ընթերցող հասարակութեան գոհակ ճաշակը եւ անգիտակցութիւնը...

— Եղբայր անկարելի է երեւակայել թէ ո՛ր եւ է գրական գործ մը ինչ գէշ կերպով կը գնահատուի, ջանա որքան որ կ'ուզես խտացնել քու գրականութեանդ մէջ քու հոգիիդ ամենէն ազնիւ ընազդները, ջանա քու մէջդ ամբողջութեամբ՝ որոսոյ քու զգայնութիւններուդ ամենէն թանկագինը, ու պիտի տեսնես թէ ինչպէս քու ընթերցողներուդ կողմէ պիտի քաջջոյի ցեխերու մէջ այն ինչ որ իբր լաւագոյն բանը քու կարողութեանդ պիտի ուզէր տեսնել անոնց:

Չափազանց յուզուած, ձայնը կ'երկարածգորէր հետզհետէ եւ վերջին բառե-

րուն ըզձկուէն կոպերը ծանրացած կ'եւրեւային:

Հրանտ ալ յուզուած էր բայց բարեացակամ կը ժպտէր իր ընկերոջ, ձեռք ուսին դրած եւ ջանալով իր լաւատեսութիւնը փոխանցել անոր:

— Այրած սրտի խօսքեր են սիրելիս, կը հասկնամ բոլոր դժուարութիւնները քու կացութեանդ, բնական է որ քեզի պէս դիւրագոյն մէկը չուտով պիտի վերադառնաս եսասէր մարդիկներու հետ չփումի մէջ ըլլալով: Պահ մը կեցաւ:

Ու անմիջապէս առիթէն օգուտ քաղելով բացատրեց իր գրական մտադրութիւններն ալ, երկարօրէն խօսեցաւ հոգեբանական վէպի մը վրայ որ շատոնց ծրագրած էր, նօթերը պատրաստ էին եւ չուտով գործի պիտի սկսէր ճամբորդութեան յոգնութիւնը առնելու ետք:

Հետզհետէ սաստիկ տաքէն կէս մը թմրած կը շարունակէին իրարու խօսիլ ցած ձայնով եւ բառերը կ'ընդհատուէին երբեմն: Տաքութիւնը աւելի կը շատնար մինչ որթատուկի տերեւներ իրենց զոմբուխէ կանանչութիւնը կուտային պատահականներէն ներս խոյացող արեւի չեշտ ճառագայթներուն:

(Շարունակելի)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հնագիտական Ամբիկեան միսիօնը Թէփէի մէջ գտած է Ամէնօթէս Գի պալատը. ԺԸրդ Արքայական ցեղին պալատն ու այս փառաւորը ունէր շատ ճոխ պալատ մը գարդանկարուած բոլորովին զուտ եզրկատական ոճով:

Հիշեալ տակէն եւնող աւերակները կը յայտնեն ամբողջ հարուստ ծաղիկ մը գոյեմիւնը որ անմիջապէս կը շրջապատէր արքայական պալատը, խեցեղէններու կտորներ, ապակեղէններ եւ զանազան գործիքներ կը ցուցնեն շատ նորոգած բազալթեմարմարէ մը, մանաւանդ պալատին մասերէն ունեց գարդանկարները եւ քանդակները որ անեղծ մնացած են դարերու ընթացքին մէջ, կ'ապացուցեն արուեստագիտական շատ ծաղկեալ վիճակ մը՝ մինչեւ հիմա անծանօթ մեզի համար:

★ Օկիւսմ Մայրաւ արձանագործը վերջացուց Օկիւսմա Հօլմէսի շիրիմը, իր պարզութեան մէջ շատ գեղեցիկ է. վերջացած մասին վրայ կայ սքանչելի զուլս մը: Սգաւոր մուսան վերջին յարգանք մը կը մատուցանէ անոր որ իրեն հաւատարմութիւն էր, ցուազին շարժումով մը, կարծես թէ հեծկտանքները կը զսպէ որ կուռցնեն իր սիրտը, մինչ մէկ ձեռքը դեռ կը ծախառի քնարին վրայ, այլ եւս չուտ:

★ Բարիդի մէջ, ճշմարտապէս գրական ամուսնութիւն մը տեղի ունեցաւ այս օրերս, կնքանայութեամբ Գեղարուեստից կաճաթին տնօրէն Հանրի Ռուժօնի, Պատերազմի Վերջօրէին Սարտուի եւ Տը Հէրէտիա բանաստեղծին: Ամուսնացողն է Հանրի Լարօզ, իր հրատարակած գեղարուեստական բազմաթիւ գիրքերով ծանօթ, հմուտ պատմաբանագրող որ իրեն կին կ'ատեն Տկն. Տանիէ Լըզիւէօրը, Ֆրանսայի նշանաւոր փառաբան-բանաստեղծը:

ԿԱՆԱՆՑ ԲԱԾԻՆԸ

ՊԱՆԱՆԶԿՈՏՈՒԹԻՒՆ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՑԵԱՆ

ՍԱՂԻԿԻ ՆԱԽՈՐԳ ԹՈՒՈՎ
հրատարակուած յօդ-
ուածի մը մէջ Ա.Թե-
րիկացի կնոջ վրայ՝
կէտ մը անմիջապէս

ուշադրութիւնս գրաւեց եւ մտածել տուաւ
ինծի. աւել էր թէ Ա.Թերիկացի կինները պա-
հա՛ջկոտ են. այսինքն կը պահանջեն որ
իրենց ամուսինը իրենց հայրթաթէ ինչ որ
իր գերագոյն ճիգերով կրնայ արտադրել,
կ'ուզեն որ անիկա իրենց հանգիստ եւ
նիւթական կարելի եղածին չափ պիտի
կենայ մը տալ. կ'ուզեն որ անիկա չտկա-
րանայ իր ֆանքերուն մէջ եւ չթերանայ
բնաւ իր պարտականութեանց մէջ. Ա.Թե-
րիկացի կին մը երբ իր ձեռքը կ'աւտայ ե-
րիտասարդի, մը բոլոր այս բաները մէկանց
կը պահանջէ. եւ կ'ենթադրեմ որ ասոր
փոխարէն ամուսինն ալ իր կնոջմէն կը
պահանջէ ինչ որ իրեն բաժին կ'իյնայ տալ
ընտանիքին, այսինքն չորո՛շ, փափկութիւն,
գեղեցկութիւն. զուարթութիւն, խնամք
առողջ տղաքներ, զարգացած եւ հաւա-
սարակչիւ միտք մը, վերջապէս բոլոր լաւ
բաները որով կ'ին մը կրնայ երջանիկ
դարձնել իր կազմած ընտանիքը:

Ինսկանարար երբ կը խորհինք այս
ձեւով կազմուած ընտանիքներու վը-
րայ որոնց հիմը փոխադարձ պահանջկո-
տութիւն է ամէն իրաւունք ունինք եւ-
թաղութիւն որ անոնց մէջ երջանիկ ամու-
սիններու գումարը շատ աւելի մեծ է
քան թէ մեր մէջ:

Կրնայ ըլլալ որ մէջ բերած գաղա-
փարս շատ նոր եւ գայթակղեցուցիչ հա-
մարուի մեր համայնքին համար որուն այս
տեսակ խնդիրներու մէջ իր իտէալը հա-
մակերպութիւնն է:

Կին մը որքան համակերպող ըլլայ մեր
մէջ այնքան առաքինի կը նկատուի ա-
նիկա. պատճառը շատ պարզ է. սրովե-
տեւ մինչեւ հիմա կ'ին մեր մէջ քիչ բա-
ցառութեամբ կրուորական զեր մը ունի,
անիկա դատապարտած է տեղի տալ իր
ամուսնուն իրեն հարկադրած ամէն պայ-
մաններուն. դեռ գեաւտի աղջիկ՝ կը
տեսնէ իր մօրը անչալկ եւ երկորդական
դերը ընտանիքին մէջ. անիկա գրեթէ հե-
ղինակութիւն չունի բոլոր այն գործերուն
մէջ որ իր ընտանիքինն են սակայն եւ

որոնցմով պիտի կազմուի իր աշխարհ բե-
րած զուակներուն ապագան, երբեմն ա-
նիկա նախըզարկ շատ մը ձախուղ պա-
րագաներ տառապանքով կ'ապրի, գիտէ
որ իր ազաքը զմեզ պիտի ըլլան, կը
խորհի թէ ամուսնուն այս ինչ ձեռնարկը
կրնայ զիրենք անանկացիել, իր տղոց վաղ-
ուան հացը վտանգի դնել, այս բաներուն
վրայ կուլայ բաց չկրնար հակազդող գի-
մը ունենալ ընտանիքին մէջ, չկրնար
նոյն իսկ բարերար խորհուրդ մը տալ ըն-
տանիքին հօրը որուն հետ սակայն հա-
մաձայնած են օրէնքի առաջ՝ երջանիկ ըն-
տանիք մը կազմել. երիտասարդ աղջիկը
կ'անդրադառնայ ասոնց եւ գիտէ որ ա-
ւելի ուշ՝ կենքի մէջ իրեն ինկած բա-
ժինն ալ այդ պիտի ըլլայ, արդէն ամուս-
նութեան կնքուած պահուն իսկ առաջին
խորհուրդը, ինչ կ'ըսեմ, առաջին հրամանն
այդ է. համակերպիլ. առանց այդ հրա-
մանը գործադրելու խոստումին, ամուս-
նութիւնը ինքնին անկարելի է:

Երբ ինքնին առնենք համակերպելու
գործողութիւնը առաջին անգամէն կը
տեսնենք որ անիկա տեղի տալ է այսինքն
ընդունիլ վիճակի մը մէջ գտնուելու որուն
լաւագոյնին արժանի էիք, եւ ադ լաւա-
գոյնը ձեր իրաւունքն էր. զառկալ մը
վրայ առաջին քայլը առնելու կը նմանի
ալ պատճառ մը չկայ ինքզինքը զառի-
վարին ստորոտը չգտնելու. ուրեմն ո՞վ որ
չուզեր ինքզինքը հոն գտնել, առաջին
քայլը թող չառնէ. չէ՛, առիկա քաջու-
թեան եւ ինքնաւստահութեան գործ մըն
է որ առանց վախնալու կարելի է խոր-
հուրդ տալ աւանդական համակերպու-
թեան զգացումներով տոգորուած մեր
կիներուն:

«Ուղեղէք եւ պիտի տրուի ձեզի» Ա-
մէն բանի մէջ կարելի է գործադրել այս
խօսքը քիչ ուղղոր քիչ պիտի ստանայ,
շատ ուղղոր շատ, ֆանայու է շատ ու-
ղղորներու կարգին մէջ գտնուիլ:

Պահանջկոտութիւնը այն ստեղծ անի-
րաւ է երբ պահանջողը կը կարծէ թէ ա-
մէն իրաւունք ունի ստանալու եւ կրնայ
փոխարէն բան մը չտալ. մենք այդ պա-
հանջկոտութեան վրայ չէ որ կը խօսինք.
զիտենք նաեւ որ անտրտունջ համակեր-
պողներու քով այս ձեւով անպատկառ
պահանջողներ ունինք մեր կիներուն մէջ:
Ի՞նչ տեսակէ՞որ այդ չէ՛ ընաւ, այլ ցուց-
նել թէ փոխանակ երկուստեք համաձայ-
նութեամբ, կ'ըսուած ամուսնութիւններու
մէջ մէկը տալու եւ մէկը առնելու իրա-
ւունքը ունենալ կարծելու, երկուսն
զոմներն ալ գիտնան, ընդունին միան-
գամ ընդ միշտ թէ փոխադարձաբար ի-

րենց էութեան իրենց կարողութիւններուն
լաւագոյնը, գերագոյնը տալու պարտա-
կան են. եւ ո՞վ որ առաջին անգամ թե-
րանայ իր պարտքին մէջ միւս անդամը
իրաւունք ունենալ պահանջելու, իրաւունք
ունենալ ըսելու թէ այդ պայմաններով չէր
կնքուած իրենց ամուսնութիւնը:

Եթէ մասնաւորաբար կ'իններուն ուղ-
ղութիւնը կ'ըսենք թէ պահանջկոտ ըլլան,
անոր համար է որ մինչեւ հիմա այդ գերը
չէ որ կատարած են իրենք, ընդհակա-
ռակը. միւս կողմէ ասիկա չնշանակեր թէ
իրենք պարտքեր չունին. ապա թէ ոչ
գերերը միայն փոխուած պիտի ըլլային եւ
ընտանիքներու մէջ գծադրութեան կամ
երջանկութեան գումարը նոյնը պիտի մը-
նար: Պիտի ուղիքն որ ինչպէս ուրիշ
քաղաքակրթեալ երկիրներու մէջ՝ կ'ինը
իր ամուսնուն վրայ վնասէր կորովի, ա-
րիւթեան, խելքի, գործունէութեան եւ
ուրիշ շատ մը ճշմարիտ այդ մարդը յատ-
կանող յատկութիւնները որպէս զի ա-
մուսինն ալ իրաւունք ունենար ըսելու:

«Եւ կ'ուզեմ որ կ'ինս գեղեցիկ ըլլայ»
Ժրաջան, մտացի եւ լաւ մայր իմ զաւակ-
ներուս:

Բոլոր համակերպող կիները որ այն-
քան զմեզ կ'ըսենք, իրաւունք պիտի
տային ինծի. եւ արդէն ինչ է մեր ուղածն
ալ—ինչ որ ամէն մարդ կ'ուզէ. այսինքն
թէ ընտանիքին մէջ ամենքն ալ երջանիկ
ըլլան որքան կարելի է:

Կիրակի օրը Սկիւտարի Ամերիկեան աղջկանց
քոլէճին մէջ տեղի ունեցաւ Աւետարականներու
մանկապարտեղին եւ կիրակնօրեայ աշակերտներու
հանգէսը. բաւական ստուար բազմութեան մը
ներկայութեան պատիկ տղաքներ եւ աղջիկներ,
կրօնական նիւթերու վրայ համառօտ քննութիւն
մը անցընելէ ետքը ոտանաւորներ արտասանեցին,
մանկական եւ կրօնական երգեր երգեցին եւ տրա-
մախօտութիւններ ըրին. այս առթիւ մէկ քանի
աղջիկներ վաղահաս ընդունակութիւն մը ցոյց
տուին իրենց ունեցած գերերը շատ լաւ կատարե-
լով: Անտարակոյս այդ արամախօտութիւնները
կազմակերպող եւ դերերը սօրվեցնող պաշտօնեա-
ններն ալ կը պատկանի մեծ մասով հանդէսին
յաջողութիւնը:

Աւագորութիւն գրուեց նախ պղտիկ աղջիկ
մը որ որանչելի եւ ջինջ ձայնով մը երգեց օրորո-
ցին երգը: Գրեթէ բոլոր տղաքը արտասանութիւն-
ներ կամ երգեր ունէին երգելիք եւ հանդէսը շատ
լեցուն ծրագրով մը աւարտելէն ետքը Ամերիկացի
Իրօքէսէօն մը հայերէն լեզուով յուղիչ խօսքեր
ուղղեց տղաքներուն միեւնոյն տեսն ինքն ալ
յուզուելով եւ զարմացումը բացատրելով մեր տը-
ղաքներուն այլքան եղական ու շխմութեան վրայ:

ՈՒՐԻՇԻՆ ՀԱՄԱՐ

(ՆՈՐԱՎԷՊ)

ՏՕՄԻՆՈ

ՄՈՒՐԻՇԻՆԻՆԸ կարծուածին չսի դիւրին բան չէ՛. բաւ. Գլ. միւսեան, հեղինակը: Անիկա կրնայ

ժողովուրդը իսկ ըլլալ այն նորագած, զարգացումի տէր էրիկ մարդուն որ ամուրիի հետ առանկանկաներով լիցուն կեանքը ապրած է ու ճանչցած՝ անոր դառնութիւնները ու զգայնութիւնները:

Եւ որովհետեւ մեզմէ ո՛չ ոք պատասխանած էր այս վճռախօսութեան, Գլ. միւսեան շարունակեց.

— «Ամենքդ ալ զիտէք թէ ես ի՞նչ պարագաներու մէջ ամուսնացայ. կինը անծանօթ մը չէր ինձի, զայն վայելած էի գիտակցութեամբ եւ առանց յոգնութեան: Այդ հանելուկը որ չատերեր կը խրտչեցնէ, զմուտը չէր երեւցած ինձի եւ երիտասարդական բոլոր ախտերու աշխատեր էի անոր լուծումին. լաշտեցայ՝ արդեօք, չեմ կարծեր. հանելուկը հանելուկ մնաց մինչեւ այսօր, թէ եւ իմ աշխատութիւնս վարձատրելու համար կինը ճաշակել տուաւ ինձի յաճախ սիրոյ քաղցր բաժակէն, ինչպէս կրսեն բանաստեղծները:

«Օրին մէկը սակայն զգացի թէ ալ բաժակը կը դառնանար եւ չէր տար ինձի սովորական հաճոյքը ու զոհուակութիւնը: Երազելէ յոգնած գլուխս բարեկամ կուրծքի մը պէտքը կ'զգար հանգչելու եւ կը փնտռէի սիրտ մը որ խօսէր անցեալիս վրայ եւ քաւել տար ինձի բոլոր յանցանքներս ու սայթաքումներս: Մարմնայ մէջ կ'զգայի առողջ արիւնի մը վերանորոգումը եւ փորձառու մտքի մը զատուցութիւնը որ կը սկսէր գէպի լաւ առաջնորդել զիս Ամուրիի անհանդարտ կեանքէ մը վերջ ամէն էրիկ մարդ կ'ունենայ կարծեմ այս յանկարծական վերադարձը հին օրերու երազներուն, ուխտագնացութիւն մը սակայն որ մտքով կարելի է կատարել փոխանակ սիրոյ աշխարհին մէջ վազվառելէն վերադարձած ոտքերով:

«Եւ օր մըն ալ քովս ունեցայ այն բազմացուած բարեկամուհին զոր պէտք էր բոլոր միւս կիներէն գերազանց դաւանիլ եւ ամբողջովին կապուիլ ու նուիրուիլ անոր: Որքան զգուար պաշտօն աւսիկա՝ անոր համար որուն սիրտը հետքեր կը կրէ սակաւին նախկին սէրերու վերաբերէն եւ անոնցմէ սուսուած ըլլալու մխիթարութիւնը միանգամայն: Զիրար

հակասող, չնչոզ զղացում մը ասկա որ ժամանակի կը կարօտի բոլորովին անհետանալու համար: Երբ այդ շրջանը կըրնայի անցնել եւ ինքնալքումով ու մարմնական արձակումով, ինչպէս որ քահանան կուտայ հոգեկան արձակումը գործուած մեղքերուն, եւ այդ շրջանը օրինաւոր կնոջ մը քով անցընելու միջոցին կը զիմէի: Հոս տեղն է յիշել Աւետարանի «կոյսն ընդ կոյսոյ» ամուսնութեան պարագան զոր գրեթէ ոչ ոք հիմա կը լարգէ դժբաղդարար. մենք, էրիկ մարդիկս, ամուսնանալով փակել կուզենք ամուրիի կեանքը, երբ կինը՝ ճակատագրօրէն կոչուած է նոր սկսիլ զայն:

«Բարեբաղդարար, կինս շուտով մոռցնել տուաւ ինձի անցեալը, կամ թէ ես շուտով կապուած զգացի ինքզինքս անոր եւ սիրել զայն անկեղծօրէն ու անձուիրութեամբ: Անիկա չառ մը յատկութիւններ ունէր զորս կարող էի զնահաւել չընորհիլ իմ փորձառութեանս եւ զորս չէի ճանչցած միւս կիներուն քով: Գեղեցիկ ալ էր, հետեւաբար կարող մաքուր սէր մը ներշնչելու ինձի եւ մարմնական բոլոր հաճոյքները ու հնչողանքները տալու: Իրաւ ալ այդ սէրը չէր կրնար ըլլալ այն հիւանդ ու տխուր տարփանքը զոր հոմանունի մը կրնայ տալ մեզի, ոչ ալ այն միտք յոգնեցնող ու սիրտ ցասցնող զգայնութիւնը որ անոր բացակայութեանը միջոցին կրնայ խորհրդաւոր ու մութ հորիզոններու մէջ թափառեցնել զմեզ: չէ՛, այս բոլորը չկային մեր ունեցածին մէջ. պարզ ու իտէալանման սէրն էր այս, իր շուրջը բուսած ծաղիկներուն եւ տերեւներուն ստուերովը հայելիացած լճի մը ջուրին պէս հանդարտ, որ զօրաւոր հովերու երես չէ տեսած բնաւ: Մի հարցնէք թէ ինչպէ՞ս եւ, սիրոյ փութորիկներէ անցած եւ անոց կուրծք տուած մարդ՝ կրցայ տանիլ այս մաքուր ու բանաստեղծական կեանքը, թերեւս այսօր իսկ չկրնամ ճիշտ պատասխան մը տալ ձեզի: Միայն սա զիտեմ որ ամուսնութեանս առաջին ամիսներուն լիովին երջանիկ էի կնոջ մը քով որ կը փառաբանէր ինձ իր միակ սիրած մարդը: Այս խոստովանութիւնը ամէն անգամ լըսելուս, կը հպարտանայի ու կը գինովնայի անով: Այն սիրոյ բառերը ու երգումները զորս բրած էի հոմանունիներուս երեսին, առանց փոխարէնը ստանալու, հիմա զանոնք նոյնութեամբ կը գտնուի կրնոյս բերին մէջ երբ ես ախամայ կը խնայէի ինքզինքս՝ իրեն որ եւ է մեծաբանք մը ընելէ:

«Եւ այս կեանքը առեն մը տեսեց մեր մէջ. կինս իր հանելուկ մը չէր ներկայանար ալ աչքիս եւ զայն կատարելապէս լուծած ըլլալու յաւակնութիւնը կը սնուցանէի ներսիցիս. ինչպէս ըսի, այս վստահութիւնը ինձի տալու ամէն յատ-

կութիւն ունէր անիկա. միայն մէկ բան մը կար իր վրայ պակաս, թերութիւն մը, անհոգութիւն մը, եթէ կ'ուզէք, որ երբեմն անհանգիստ կ'ընէր զիս, կ'ազդէր ջիզերուս: Իբր զգայնութիւն ու հնչողանք մարդ, կը մեծցնէի եւ այդ թերութիւնը աններելի յանցանք մը նկատելու չափ: Վերջապէս օրին մէկը, անիկա աւելի ճշգրեցաւ, յայտնուեցաւ եւ այդ օրը չարչրկեցի միտքս. այո՛, կինս մաքրասէր չէր, չէր գիտեր յարգել մարմնական առողջապահութիւնը, մաքրութիւնը զոր իր առաքինութիւն պէտք է դաւանիլ, այն գեղեցիկագիտական, անսեթեւեթ պծնասիրութիւնը որ, ինչպէս կրսեն, «պաշտելի ոչինչով» մը կրնայ առաջ գալ, որ էրիկ մարդուն պիտի տար սիրելու տենչը, հրաւիրելով զմեզ արտայայտելու ինչ որ կայ պահուած մեր ներսիցին ներշնչումի կարօտ: Զէ՛ մի որ հոգեկան մաքրութեան չափով մարմնականն ալ պէտք է ամուսնութեան մէջ, նոր երազանք մը, գինովութիւն մը պատճառելու համար անոր մանաւանդ որ ապրած է եւ սէրը զանազան ձեւերու եւ պարագաներու տակ վայելած:

«Բնականաբար այն օրէն որ տեսայ կնոյս թերութիւնը, չկրցայ որ եւ է գիտողութիւն մը բնել, զայն չվիրաւորելու մտածումով եւ կրկնապատեցի իմ մաքրասէր մարդու սովորութիւններս, լուսացումներս, այնչափ որ կինս ստիպուեց երեսիս զարնել այս չափազանցութիւնը, մէքաքր, որ մոլութեան պէս բան մը կ'ըլլար արդարեւ. ոչինչ, կինս չանդադարձաւ եղածին եւ շարունակեց մնալ իր սովորական վիճակին մէջ եւ երբ, իրիկունը, տուն կը մտնէի, գլմա կը գտնէի կին մը որ անխնամ արդուզարդով, կը հրաւիրէր զիս քաղուածքներ ընելու մեր սիրոյ գիրքէն որ սակայն հետզհետէ Աւետարանի մը չափ թանձր ու խրթին կ'երեւար աչքիս: Վերջապէս օր մը չըրի մացայ եւ ըսի իրեն թէ կը փափաքէի իր վրան մարմնական քիչ մը աւելի խնամք տեսնել:

«Զպիտի մոռնամ այդ օրուան բարկութիւնը, այնպիսով կնոյս որ կը պոռար երեսիս.

— «Ես բոլոր չեմ որ հոտեր քսեմ չորսդիս, քու զիմացդ խաղալու համար. ես ասկէ աւելի մաքուր չեմ կրնար ըլլալ, վէ՛սսէ՛լամ, ուզած կեկանդ գնա՛. . .

«Թերեւս իրաւունք ունէր խեղճ կինը այսպէս խօսելով, բայց սա գիտեմ որ տեսնոր այդ վիճակը օր օրի տհաճութիւն տուաւ ինձի, կոխը սկսաւ. մեր մէջ եւ սկսայ նուազ մոտենալ իրեն . . .

— «Կ'երեւայ թէ սակայն կինս նկատողութեան առած էր իրեն հանպէպ ցուցուցած անտարբերութիւնս, որովհետեւ իրիկուն մը, չսպասած տեսնու, գտայ զինքը գեղեցիկ արդուզարդի մը մէջ ու

անուշահոտութեան թեթեւ ու զգլխիչ dose մին ալ վրան։ Այս վիճակը տեսնող մէկ քանի շարաթ. յայտնի էր թէ կինս ուղած էր գործանել ինչ որ իմ էրիկ մարդու ետամու ու տեսլապաշտ զգացումս վրաւորած ըլլալ կը կարծէր. գոնէ ես այս մտածումը ունեցայ եւ վերսկսայ հաճաքով վայելիլ զինքը, նոր թափով մը։ Մնաց որ կինս ալ ինքզինքը աւելի ուրախ կը ցուցնէր, սովորականէն աւելի կը կատակէր հետս, սիրելու մէջ ճարպիկ կնկան մը պէս արուեստականութիւն զնելով իր շարժումներուն մէջ, մէկ խօսքով կ'ընէր ինչ որ բրած էին աննշան տարբերութեամբ մը Անտէլը, Գալիօրին, Վերդինը, ի՞նչ գիտնամ ես, բոլոր կիները որոնք ինքզինքնին տուած էին ինծի առանց ամօթի ու վերապահութեան. երբեմն ալ, կինս կրտէր կեղծ գրգռանքով մը։

— «Առանց ուղեւոր գոլխի կը հանէք դուք կիները, հէ՛, աղէկ կը սիրեմ կոր հիմա քնդի, ուղածդ ա՞ն էր, ըսէ՛. . .

«Բառ մը չէի գտնէր իրեն բսելու տեսակ մը զղջում արդեօք կնոջս մէկ թերութիւնը իբր յանցանք գաւանած ըլլալու, թէ ոչ յուսախաբութիւն մը զինքը հոգեկան տարրեր վիճակի մը մէջ տեսնելու եւ կամ իրմէ ընդունելու համար բոլոր բռնագոտիկ հեշտութիւնները սիրոյ, լոկ ինծի հաճելի ըլլալու, ըսածս կատարած ըլլալու դիտումով։

«Ինչ որ ալ ըլլայ, կինս փոխուած էր բնաւորութեամբ եւ կզգայի զայդ. իր համարյոնքուն կը պակսէր հետզհետէ կրակը եւ իր զիրկնդխառնումին մէջ չկային ալ նախկին քննանքները մոլորեցնող, նոր եւ տարբեր խմբով կին մը կերեւնար աչքիս, նուազ երջանիկ ինձ մով։ Ինչ որ մասնաւոր աչքի կը զարնէր հիմա, այն մասնաւոր խնամքն ու հոգածութիւնն էր զոր կուտար իր մարմնոյն, իր արդուզարդի սենեակը ճախացուցած էր անուշահոտութեանց այլազան մթերքով մը. հոն էր որ իր լուգանքը կընէր գաղջ ջուրով, իր մարմինը կը չփէր, կ'օծէր մասնաւոր իւզերով ու հոտեղէններով, այնքան որ շատ անգամ կը փորձուէի այդ սենեակէն ներս մտնելու չափ սնգադոնապան ըլլալ, իբր թէ պահուրտած չաստուածուհի մը իր ամբողջ մերկութեանը մէջ յանկարծակի բերելու երեւակայութեամբ։

— «Չէ՛, կրտէր ինծի, իրաւունք չունիս ալ բրածներու խառնուելու քու ուղածդ միշտ անուշ հոտով կինն է, ահա իմ բրածս ալ ատ է. գոհ չե՞ս . . .

«Եւ թող կուտար արդարեւ որ իր վարդազոյն եղունքներով վերջաւորուած մատները համբուրեմ, իր ինկատէտ լանջքին հեշտանքովը զինովնամ եւ գիտեմ գեղեցիկ կիսակոշիկներու մէջ պարփակուած իր մանրիկ ոտքերը, երազային չըր-

ջանակի մը մէջ երեւակայելով տմէն ինչ։

«Չեմ յիշեր թէ որքան տեսնեց ամուսնական այս անգորր կեանքը. օրըստօրէ կինս իր անթերի էակ մը կ'երեւնար աչքիս եւ ինքզինքս անարժան կը համարէի հիմա անոր, չքմեղանքի բառեր փնտրելով իրեն բսելու համար զինքը կանոխէն հասկցած չ'ըլլալուս։ Անկա կը ծիծաղէր յաճախ իմ ըրածներուս վրայ, սակայն երբեք տեղի չտուաւ որ անդրադառնամ իրեն համար ունեցած մտատանջութեան օրերուս։»

Ֆէմինեան չունչ առաւ վայրկեան մը յետոյ շարունակեց.

— «Եւ այդ օրին մէկը պատահեցաւ անանկ բան մը զոր չեմ կրնար չիշխել այսօր առանց սարսուռի եւ սրտազոգիւ Այն պատրանքը որուն զոհ գացի այն օր կեանքիս էն մեծ դժբաղդութիւնը եղած է զոր կարելի չէ մոռնալ. հանելուկը զոր լուծած կարծեմ էի առաջնորդեր էր զիս անանկ ճամբայ մը ուրիշ հաղիւ կրցայ դուրս ելլել, վրայ աւելով նաեւ մարմինն ու հոգիս։ Չերկարեմ, ամուսնուն մօտ ցորեկ մը, Թէֆէլպաշի պողոտայէն կ'անցնէի, երբ յանկարծ, իբր թէ ճակատադէր մէկ խաղը ըլլար, տեսաւ կինս որ էրիկ մարդու մը բնկերակցութեամբ դուրս կ'ելլէր հասարակաց պարտէզէն։ Վարկեհնապէս զգացած բո՛ւն յուզումս, ոտքերս քամուեալ մնացեր էին գետին, մինչդեռ կինս, իր սիրահարին — օրովհեւ տեսաւ ուրիշ մէկը չէր կրնար ըլլալ — ձեռքը սեղմելէ վերջ կը հեռանար փոխաբայլ. բայց չգիտեմ ինչ ազդեցութեամբ, բաւական յառաջանալէ վերջ, ետին դուրս գնալէր յանկարծ եւ այն ատեն մեր աչքերը զիրար խաչաձեւեցին. ներքին անբացատրելի, բառն կիրք մը մայրեցողիցեր էր զիս, ոտքերս հազիւ սկսեալ էին շարժիլ, երբ կինս, ինչ աւելի յանդուգն եկեր մօտեցեր էր արդէն ինծի, իբրեւ թէ պարզ հանդիպում մը եղած ըլլար մերիկոյ։ Չի պիտի մոռնամ բնաւ կնոջս այդ օրուան վիճակը. գէ՛ղքը որ պահ մը գունատած էր քողին տակ, իր սովորական պայծառութիւնը կը ստանար ձեռքս բռնած եւ զիս նոյն վայրկեանին հոն տեսած ըլլալու զարմանք յայտնած ատեն։ Մարմինը զեղեցիկ ու խնամուած արդուզարդին մէջ կազապարուած աւելի չքիզ ու հրապուրիչ կ'երեւնար եւ մանաւանդ իր վրայէն եկող էլիօթորոքի խիստ բուրմունքը դառն ապագայցը ըլլար կը թուէր այն արդարացումին օրով կատարել ուղած էր իր վրայ զրած պարտականութիւնս։

«Կառքին մէջ ուր պնդած էր որ նըստինք տուն վերադառնալու համար, կատակ փափաք մը եկաւ վրաս խեղդելու չափ ուժով բռնել կնոջս վիզին եւ բսել իրեն։

— Ուրեմն ճիշդ է երբ կրտէի թէ զիսէ հանած եմ քեզ. ուրեմն այդ լոգանքները,

այդ արգուղարգը, մարմնոյդ տրուած խնամքները զորս չգիտնայ կը ձեռացնէի, բոլոր ստանք ըրիր ուրիշ մը վայելքին համար, հա՛, ապերախութեամբ տղեղանաւոր կին մըն էիր եւ ես ներշնչեցի քեզի հեշտաւէտ ըլլալու գաղտնիքը, ինչո՞ւ. որպէս զի ուրիշին ճաշակել տասայդ հեշտութիւնը, սէրը. հէ՛, չըսե՞ս. կ'ուզե՞ս որ կատարէմ վար նետեմ հիմա քեզի լղրճած, աղտոտ առարկայի մը պէս. ինչո՞ւ չեմ խօսիր կոր, գէ՛շ կնիկ. . .

Բայց չգիտեմ ինչպէ՞ս չկորցայ այս բաները բսել իրեն. տեսակ մը արգահասանք որ յաջորդած էր կիրքիս, թերեւս ակամայ իր բարոյական անկումին հանդէպ։»

— Գոնէ ներքեցի՞ք իր բրածին. բսաւ մեղմէ մէկը։

— «Ուրիշ կերպ չէի կրնար բան մը ընել, պատասխանեց Ֆէմինեան տխուր ժպիտ մը պտտցնելով գէ՛ղքին վրայ. այդ օրէն շարաթ մը վերջ կինս հիւանդ անկողին ինկաւ եւ երկու ամիսի չափ բրածիկներու խնամքին յանձնեց ինքզինքը. վերջէն, իր առողջութեանը համար ճամբորդութիւն մը բրինք օրուն փնջոցին կրցաւ մոռնալ իր սիրահարն ալ եւ . . .

— Ե՞ս, հարցուցինք ամենքս մէկը.
— Իր մաքրասէրի սովորութիւններն ալ գոչեց Ֆէմինեան, այս անգամ խնդալով։

Վ Ա Ղ Ա
(ՍՈՐԵՐԴ)

ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԵՋԱՆ

ԵՑԻ՛Ր որ ականջեդ ըսեմ խօսքերը հիւանդ հոգիի՛մ Ձոր դեռ մարդու չըսի, և զոր ցած Ձայնով միայն կրնամ ըսել ես։
Ինչո՞ւ կը փեթտես սիրոյ ծաղիկը,
Գանի որ չես գիտեր թէ քեզի սնպտածաւ
Վաղը պիտի ծաղկի նորէն։

Այսօրը մինչեւ ե՞րբ պիտի զոհես, և ինչո՞ւ, վաղուան,
Որ գէշ անակնկալն է, և գատարկին
Մէջ նայող նայուածք մը սուտ։
Սիրոյ երջանիկ պատկերներ միտքիդ կ'երեւան,
Մինչ գերեզմաններ կը փորեն անդին,
Վաղուան համար, շո՛ւտ, շուտ։
Մնաց բարով ըսէ՛ սիրահարիդ զոր լոկ ցանկացիր,
Ըսէ գոնէ թէ չի սիրեցիր ան.
Քու սէրդ ալ սուտ էր։
Վաղը պիտի պարեն կիները, ձեռք ձեռքի, ժողտալիբ,
Վաղը կոյրերը պիտի մերկանան,
Եւ պիտի թերթատուին վարդեր։

Արցունքներու գետին վրայ վաղը պիտի նաւարկէ Հոգիդ՝ զոր չի ծանցար, ոչ մէկ վայրկեան,
Եւ հուսկ պիտի երգէ կարապի.
Չըլլայ որ հաւատաս, եթէ քեզի ալ ըսեն թէ Պիտի սպրի, հոգիդ, մինչեւ յաւիտեան.
Վաղը արդէն ուշ է, և պարա՛պ։

ԳՐԱԿԱՆ ՆԻՇԵՐ

ՀԻՒԿՈՅԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ
ԱՆԴԼԻԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱՅ

ԵՐԵՒԱԿ

Բեթի երկու տարի
առաջ, 1902 Փետր.
13/26-ին, բովանդակ
Յրանսա տունեց իր

մեծագոյն բանաստեղծին ծննդեան հա-
ջիրամեակը ու Երեւոյի բոլոր լատին
ազգութիւնները մասնակցեցան սարքուած
հանդիսաւորութեանց:

Ժամանակակից անգլիացի քննադատ
մը՝ Էտմընտ Կոս, որ իր երկրին մէջ թե-
րեւս լաւագոյն ուսումնասիրողը եղած է
Ֆրանսական գրականութեան եւ բարձե-
րուն, իրաւամբ գիտել կուտայ թէ Յրան-
սացիները արտաքոյ կարգի կարողութիւն
մը ունին հանրային ուշադրութիւնը իրենց
վրայ կեդրոնացնելու իրենց ամէնէն ազ-
մկայի օրերուն մէջ եւ ցուցադրելու այն-
պիսի բնական մեծավայելուչ հանդիսա-
ւորութիւններ, որոնք ընդհանուր աշ-
խարհը կը շլացնեն:

Հիւկոյի հարիւրամեակի խրախճանու-
թիւններն ալ, նոյն իսկ տակաւին չբո-
կրած, առիթ մը եւս եղան որպէս զի
Ֆրանսական Մամուլն ու Հասարակու-
թիւնը շարժման մէջ ղենեն իրենց պա-
հետի ոյժերը ու ամէնէն հոյակապ շքե-
ղութիւնները ցուցադրեն բովանդակ եւ-
րօպայի, որուն հեռաւոր անկիւններուն
մէջ իսկ Հիւկոյի անունը մեծ ոյժ մը
դարձած է այլեւս:

Արդարեւ, վերջոր իւկո, մօտ հարիւր
տարուան գոյութեամբ մը, յաջողած է
առիւթնել ո՛չ միայն անասման հիացումն
ու համակրութիւնն իր բոլոր ազգակից-
ներուն, այլ աշխատած է նաեւ Ֆրան-
սական երեւակայութեան առջեւ ներկա-
յանալու իր մեծափարթեմ մէկ տեսալա-
կանը՝ Ֆրանսական ազգային ոգիին: Ու
ինչ որ Հիւկո եղած է, ամէն զգացումի
տէր Յրանսացի՝ պիտի ուզէր ըլլալ: Այս
պատճառաւ է որ, երկու տարի առաջ
երբ համախարհային շքեղութիւններով
Յրանսա տունեց Հիւկոյի գործունէութեան
հարիւրամեակը, հոչակած եղաւ միանգա-
մայն իր ազգային նկարագրին ու դատու-
ղութեան այն տարրը, որուն վրայ իրա-
ւամբ կը պարծենայ:

Հիւկոյի պէս իսկապէս մեծ բանաս-
տեղծի մը համար կարելի չէ ըսել թէ կը
մեռնի, այնքան ատեն որ իր հմայիչ ձայնը
չէ լսած տակաւին: Արդարեւ, 1883-ի մա-

յիս 25-էն ի վեր—երբ անիկա ֆիզիքապէս
մեռաւ եւ համակրանքի անօրինակ ցոյ-
ցերով թաղուեցաւ: Բանթէնին մէջ—
գրեթէ իւրաքանչիւր տարի, Հիւկոյի ուր-
ուականիւր ի լոյս ընծայեց միշտ նոր ու խո-
շոր հատոր մը, արձակ թէ ոտանաւոր: Ու
լոկ այս յետ մահու գործերն իսկ պիտի
արդարացնէին իր մեծ բանաստեղծի համ-
բաւը, նոյն իսկ պահ մը մոռնալով իր
կենդանութեանը հրատարակած հսկայ ար-
տադրութիւնները: Այն թատերական հով-
աւերգութիւնները որոնք բովանդակուած
են Théâtre en Liberté-ի մէջ, այն գիցազ-
ներգական հատկոտորները որոնք La Fin
de Satan-ը կը կազմեն, այն հիանալի բա-
նաստեղծութիւնները որոնք Toute la Lyre
կը կոչուին, եւ վերջապէս, կեանքի ու
մահուան վրայ այն վսեմ խորհրդածու-
թիւնները, որոնցմով լեցուն է Postscriptum
de Ma Vie-ն, միայն ասոնք կը բաւեն ար-
դէն գրականապէս ամէնէն ազգատ
մարդը ճոխացնելու:

Հիւկոյի քերթուածներուն վերջին հա-
տորը հրատարակուեցաւ հարիւրամեակին
առթիւ, 1902 Փետրվարին, ու անկէ ետքն
է որ լոնց անոր կենսալիւր ու գիրք ձայնը,
ամբողջ դարու մը շրջանակին բոլոր ան-
կիւններուն մէջ սխրալիօրէն արձագան-
գելէ վերջ սակայն:

Երկար տարիներ, Հիւկոյի տաղանդին
վայելած առանձնաշնորհումները այնքան
մեծ եղան որ, ամէն վերապահութիւն ու
ընդդիմադիր շարժում շուտով կը տկա-
րանար: Այն շրջաններուն—1880-ին մօ-
տերը—երբ Բարիզի մէջ Հիւկոյի փառա-
ւորումը իր գագաթնակէտին հասած էր,
ոչ ոք կը համարձակէր անոր համբաւի
արեգակին վրայ սեւ բիծեր նշմարել: Անգ-
լիական գրականութեան մէջ, կը բաւէ
աչք մը պտըտցնել Սուինսորթի արձակ
թէ ոտանաւոր հագներգութեանց վրայ,
ըմբռնելու համար թէ այդ օրերուն մէջ,
Հիւկոյի պաշտումը ո՛րքան անմահման ու
խաղաղաւոր էր: Հիւկոյի ծննդեան 78րդ
տարեդարձին առթիւ, այդ ժամանակակից
նշանաւոր Անգլիացի բանաստեղծը՝ Սուին-
սորթն կը գրէր փառաբանութեան տաղ մը,
ուր Հիւկոն կը կոչէր «մեր Հայրն ու մեր
վարպետը»: Ու ասիկա ձրի կամ անիմաստ
գովասանք մը չէր:

Եւ արդէն, 1880-ին, Եւրոպայի բոլոր
լատին երկիրներուն մէջ բնաւ չափա-
զանցուած չէր համարուեր այսօրինակ
փառաւորում մը, որուն կարելի չէր աւե-
լի հոյակապ ձեւ մը տալ, նոյն իսկ Շէյ-
քսպիրի մը, Տանդէի կամ Կէօթէի մը
ուղղուած ատեն: Հիւկոյին ձօն մը ընե-
լու պատշաճ եղանակն այս էր: Էտմընտ
Կոս կը պատմէ թէ 1883-ին, երբ Հիւկո
որ մը երեւցաւ զուրկերիական պանդոկի
մը պատշգամբէն եւ բարեւեց այն բազ-
մութիւնը որ հաւաքուած էր զինքը տես-

նելու համար, բոլոր ներկաները շլացածի
տպաւորութիւնը կրեցին, ու շատեր իրենց
աչքերը կը պատուարէին անկէ ճառա-
գալթող ցոյքերէն պաշտպանուելու հա-
մար:

Բայց չէ՞ որ հասարակածային ամէնէն
կիզիչ արեւներն իսկ մարը կը մանեն եւ
մերթի կը խաւարին ալ: Հիւկոյի հանդէպ
ցոյց արուած խանդավառութիւնն ալ վեր-
ջին քսան տարիներուն մէջ սկսաւ մա-
րիլ, ու թէպէտ հարիւրամեակի հանդէս-
ները եկան մոխիրին տակ թաղուած կը-
րակներուն վերջին կայծկլտու մը տա-
լու, բայց դարձեալ, նոյն իսկ անցեալ
փառաւորութեան մը այդ վերաբարձրման
պահուն, շատեր չվարանցան դժգոհու-
թէն մոլտալու: Փառաբանուած Հիւկոյին
ուղղեալ, այսօր շատ մը անսխորժ խօս-
քեր կ'ըսուին բարիգեան քիւպներու մէջ,
ու Յրանսայի բանաստեղծական քննա-
դատութեան նոր գպրոցը շուրաւ՝ չի
գիտեր թէ Հիւկոյին ի՞նչ տեղ տալ պէտք
է: Անոր գործը այնքան ստուար ու շր-
քեղ, եւ իր տեսակին մէջ այնքան կա-
տարեալ է որ՝ կարելի չէ արժանիք ու-
րանալ բոլորովին:

(Անգլիացի քննադատ մը որ դասական հեղինակ-
ներով սնած ու քաջամեծ է Ֆրանսական գրակա-
նութեան, վերջերս հանդէսի մը մէջ հետեւեալ պատ-
մութիւնը կ'ընէր որ շատ լաւ կը բացատրէ հակահիւ-
կոյական նոր շարժումը Յրանսայի մէջ. — «Անգամ
մը Քարթիէ Լաթէի պաշտօնէն մին կը յայտարա-
րէր թէ Յրանսայի Յրանչ ֆօնդէ գաւառին մէջ իրմէ
զատ ո՛չ մէկ բանաստեղծ ծնած էր: Եւ երբ իրեն
յիշեցուցին թէ վերջոր իւկո Պըզանտի մէջ ծնած
է՞ր միմէ, — Պըզանտն Յրանչ ֆօնդէի նախկին
մայրաքաղաքն է — պատասխանեց, վերջոր իւկոն,
ոչ, պարոն, դժուար է զայն բանաստեղծ համարել...»
Բայց այս ատիկան ցնորամոտութիւն նոյն իսկ Պուլա-
Սէն Միշլէի մէջ հազուադէպ է:)

Ու այսպէս, նոր գպրոցին քննադատ-
ները իրենց խղճահարութիւնները կը լր-
ոնցնեն Հիւկոն իր հիանալի տաղանդ մը
դաւանելով, ու միւս կողմէ զայն բեմա-
սացնելուն կարգը դասելով: Դեռ երկու
տարի առաջ, հարիւրամեակի հանդէսնե-
րուն առթիւ էր որ Ֆրանսական նոր քրն-
նադատութեան օսկաններէն մին կ'ըսէր.
«Վերջոր իւկո Ականջ մը, Փող մը եւ
Ծննդայ մըն էր. բայց քնար մը չէր բը-
նաւ, ոչ իսկ սրինգ մը»:

Ուրիշ խօսքով, ներկայիս՝ Հիւկոյի
տաղանդին մէկ քանի երեւոյթներուն դէմ
հակադրեցութիւն մը սկսած է յառաջ
գալ, ու այն յայտնութեանկան բացա-
զանչութիւնները որոնց առջեւ ամբողջ
կը խոնարհէր զարմանքով եւ երկիւղով,
հիմա յայտնապէս կը ծաղրուին շատ մը
անպատկառ անձերու կողմէ: Այսօր, եւ-
րոպական գրականութեանց մէջ հոստո-
րութեան եւ ճոռմաբանութեան համար
աննպաստ կանխակալ կարծիքներ կան ար-
դէն, ու ի՞նչ էր Հիւկո, եթէ հոստոր մը չէր:

Բազմաթիւ որբապիղծներ սրհամար-
հանքով կ'անցնին Հիւկոյի բանաստեղծու-

ճառները, զորս Անկյոսաքսոն մը իսկ կարող է գնահատել, մէկէ աւելի են։ Անկյոսաքսոն հազարաւոր հետեւողներ, բայց ոչ ոք յաջողեցաւ կեանքը ներկայացնել հիւկոյական անթերի ներշնչումով։ Հիւկոյ ամէն բան աշխարհն ու տարածուն, յորդառատ ու վիթխարի կը տեսնէ, բայց այս վտանգաւոր ձգտումին հետ միաժամանակ ցոյց կուտայ ներդաշնակութիւն մը, որոմարանութիւն մը, ինչ որ կ'արգիլէ զինքն այլանդակ բլլալէ։ Զայն կարողացած ատեննիս խնդալու կը պատրաստուինք, բայց բան մը կայ որ հետզհետէ կը լրջացնէ զմեզ, ժպտար կը նստողի, եւ հիացումը, երկիւղն ու հրճուանքը կը տիրեն մեր վրայ։ Իր բանաստեղծութեանց ազդեցութիւնը կը ցայտէ ու կը յորդի ամէն ուղղութեամբ, մեզի ուրիշ բան չի մնար, այլ նաւարկել ջուրի այդ անհուն տարածութեանց վրայէն, իր բանաստեղծութիւնը կը հեռացնէ զմեզ ծովեզրէն ու կը տատանի։ ք այն յուսատ որ եւ մոռնող ովկէս նոսրն վրայ, որ վերքեր, Իւկոյի հանձարն իսկ է։ Սէնդ Պէօլ էր որ ամէնէն առաջ 1826ին, նշմարեց եւ Հիւկոյի տաղանդին համար վտանգ մը համարեց այս րնդհանուր ու արտաքին կարգի չափազանցումը։ որուն հետեւանքով խողը ընդեզրիւր կ'ըլլար, մոզլար՝ կոկորդիլոս մը եւ զեփիւրո՝ անագոտի խորշակ։

Սակայն եւ այնպէս, մեծ սխալ մը պիտի բլլար Հիւկոյի հանձարին այս աւելորդարան յորդառատ ու մեծխօսիկ

տարրը զատապարտելը։ Յայտնի է որ անիկա Հոռոնցի հօր մը եւ վանտէացի մօր մը զաւակն էր, որով կը վերաբերէր Թրանսայի արեւելեան եւ կեդրոնական արեւմտեան մասին ու խառնուրդ մըն էր հաստատումիս ու եռանդոտ նկարագրի միանգամայն։

Իր մանկութեան առաջին օրերուն մէջ աչքերը դարձուց զէպ ի Սպանիա, զէպ ի «ստուերամած աշտարակները Վիթթորիոսին» եւ զէպ ի Պուրկոսի կաթուղիէն որ իր «գրեական ասեղները» կը միւլ բացաւ։ վառ արեւին մէջ Իսկապէս սպանիական տարր մը կայ այն հրաշքին մէջ, զոր կ'արտայայտէ արեւին, ալիւնի եւ փողահարութեանց հանդէպ . . .

Կարելի չէ սակայն լրացրական անձուկ սիւնակներու մէջ ասկէ աւելի վարկաբարդի կերպով բովանդակ ամփոփել հոգեբանութիւնը Վիթթորիոյ գրականութեան եւ խառնուածքին։ Հարկ է հրաժարիլ այդ դժուարին թէպէտ շահեկան գործէն, ու տարամբօրէն խօսիլ այն սղեղնութեան վրայ, զոր Հիւկոյն հեռաւ Անկյոսաքսոն զրականութեանց մէջ։

Ահա թէ ինչ բան նվթր պիտի կազմէ մեր երկրորդ յօդուածին։

Բարդախօսին մէկը կ'ըսէր.

— Որքան ամուսիններ կան որոնք ամուսին մը կեանքը կ'անցընեն անոնց այդ իրաւունքը ունենալու։

— Այո՛, կը պատասխանէ կենեքէն մին, բայց չիկան ամուսիններ որոնք ամուսինի դերը կը կատարեն, սկսածով։

Վրայ կեցած էր կը փայլէր ոսկին տեղին ցոլումը մը, նման ցոլումը պզտիկ ոսկեղէն օձերու պէս կը սողային գետին սեւ յատակին վրայ, նեղ պատահականութեամբ ետեւ հերձարաբէ ամուսիններու քեւէն առանձին լոյսեր կը վառէին . . . Գերմանացին խնայատէր է. արժատունկը խորհրդաւոր ձեւով մը կը բարձրացնէր իր ժամեակները պատերէն վեր, երբեմն շշուշէն մը լսելի կ'ըլլար մուլին մէջ, հին ճրամարտին մօտ քաղաքին հրապարակին մէջ շինուած. զիշերպասը կը պատասխանէր երկայն սուլումով մը եւ հանդարտիկ լուսն մը խուլ կերպով մը կը մուլտար, յետոյ հովը կուգար, սրբաւն մեղմիւ երեսները փայփայելու, թմբկները անունկ հասաւետ բուրմունք մը կ'արտառնէին որ տկամայ կուրծքերը կը բարձրանային հեռագէտէ եւ Գարկիթի անունը կէս մը հառաչ կէս մը կոչ կը փախէր շրթունքներէն։

Գ. քաղաքը երկու քոյմեթը հեռու էր Հաւնոսէն, յաճախ կ'էթային որանչանալ այդ զմայլելի գետին վրայ եւ երազանքներու մէջ ներկայացնելով ոչ առանց ջանքի — անհաստատարման արջիկն պատկերը, ամբողջ ժամեր կ'անցընէին քարէ նստարանի մը վրայ հովալական հացին մը ստորոտը, Ատուածամօր պատկեր մը, գրեթէ մանկական զիմարդեղով որուն բաց կուրծքը կը ցուցադրէր կարմիր սիրտ մըն որուն մէջ մնաւած էին ցաղմոթիւ սուրբ, ինծի կը նայէր ճիւղերուն մէջէ, մշտնադժոժութեամբ Կիմարի եղբորը կը բարձրանար Լ. քաղաքը քիչ մը աւելի մեծ իմ քնակածէս Իրիկուն մը եկած էի նստիլ իմ նախնորմա նստարանի վրայ եւ կը նայէի փոխ ի փառ ջուրին, երկինքին եւ օրմատուններուն Կիմարի, խորտեալ մողերով տղաներ կը մ'ըլցէին կուսորոտած նստու մ'ը վրայ որ գետին աւաղին վրայ լքուած էր ցուկը օդին, պղտիկ նաւեր

սիւքէն թեթեւօրէն ուռած առագաստներով կը յառաջանային դռնդռնօրէն, կանաչ-բակ կոհակներ զիմարտէս կ'անցնէին սահելով, կ'ուռէին քիչ մը եւ կը մարէին տկար մրմունջով մը. մէկէն կարծեցի լսել նաւագաստներ մը ձայնը որ հեռուն կը թնդար, տկամից առիւ վալ մը կը նստադէն Լ. քաղաքին մէջ. թաւջութակը երբեմն կը հռնար, ջուլակը կ'երգէր անորոշ կերպով մը մինակ սրինգին սուլումները որոշ էին, ինչ կայ հարցուցի ծերունի մը որ մծախեցած էր ինծի, երկրին սովորութեանը համեմատ բլեւէ ծիլէ մը կը կրէր, կապոյտ գուլպաներ եւ օղակաւոր կօշիկներ։

— Ուսանողներ են որ Պէն եկած են commerceի համար, պատասխանեց ինծի, իր ծխափող բերին միւս անկիւնը անցընելէ ետքը։

— Տեսնեք սա commerce ինչ է ըսի ինքնիկն, արդէն Լ. քաղաքը գեալ չէ՞մ տեսնու։

Նստածով մը կանչեցի եւ զիս փոխադրել տուի գետին միւս կողմը։

Բ.

Շատ մարդիկ չեն զիտեր հաւանականութեամբ թէ ինչ կը նշանակէ commerce բառը, առիւ կը հասկցուի հանդէս մըն է որուն կը մտնանակցին ուսանողները զրօնելու համար։ Անոնցմէ շատերը կ'էթման այս հաւաքումներուն զիմարտէս ուսանողներու աւանդական տարազով, այն է կայծերով զարդարուած րէտեւկոթ մը, խոշոր կօշիկներ եւ պզտիկ զգակ մը որուն երկնքներ երկրին զգիւր ունին։ Ուսանողները կը հաւաքուին հացկերպութիւն որուն կը նախադասէ senior մը՝ խումբին նախկին անագաստներէն մէկը — եւ սեղանին շուրջը կը մնան մինչեւ առաւօտ կը խոն, կ'երգեն, կը ծխեն եւ յաճախ նստադաշտ մը կ'ունենան։

ՄԻՋԱՎԱՅՐԸ

ԿՈՐԻՒՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԻՋԱՎԱՅՐԸ եւ անոր կատարած զերբ անքան կատարած է որ յորաքանչէր անհատ պարտաւոր է անպատճառ մասնաւոր քրննութեան մը բովլն անցընելու զայն, մասնաւոր իր գանուած միջավայրը։

Ամէն բան, ամէն խնդիր, ամէն իրողութիւն միջավայրէ միջավայր կը փոփոխուի։ Նոյն իսկ մարդկային ընկերութեան բոլոր սովորութիւններուն այլազանութիւնները, կրօններու տարբերութիւնը, բարքերու տեսակները արգիւնք են միջավայրի։ Միջավայրն է որ մարդը վարենի կ'ընէ կամ քաղաքակրթութեամբ։ Կոնստանտնուպոլսի երկրներուն մէջ գտնուած մարդիկ մեծ մասամբ վարենի կ'ըլլան, վասն զի երկրին զիրքը, օդին խոտուութիւնը, ջուրին առողջարար հանգստանքը, բլուրները, ժայռերը, քարերը, ասոնք ամէնք յանդուգն, սէզ, դոռ ու կորովի կ'ընեն մարդիկը։ Իսկ ընդհանրապէս կաշտաւին տեղերուն մէջ բնակող մարդիկ միշտ խոտարհ հոյ, քաղաքակրթութեան ընդունակ են։ Միջ վարին հասի կատար

Այս կարգի հաւաքում մըն էր որ տեղի կուռնէնար Լ. քաղաքը՝ պանդոկի մը պարտէզին մէջ որ փողոցին վրայ կը նայէր եւ զարդարուած էր դրօշակներով, ուսանողները սեղանի նստած էին թմբկներուն ներքեւ խոշոր շուռ մը կը հանգէր սեղաններէն մէկուն ներքեւ, անկիւն մը բաղդէ կազմուած հովանի մը ներքեւ երամուտները հատատուած էին եւ կարելի եղածին չափ լաւ կը նստադէն, մեծ քանակութեամբ գարեջուր կլլէ լով իրենց ուժերը պահելու համար։ Հետաքրքիրներու մեծ թիւ մը հաւաքուած էր փողոցին մէջ, պարտէզին քիչ բարձրացած վանդակապատին առջեւ, Լ. քաղաքին բարի ընտելիները չուղելով տառիթը փախցնել կը զիտէին մօտէն իրենց հիւրերը. ես այդ զիտողներու խումբին միացայ, հաճաքով կը զիտէի ուսանողներու այդ գէմբերը, իրենց զիրկընդխառնութիւնը, բացառականութիւնները, երիտասարդական անմեղ ինքնահաւանութիւնը, այդ խանդավառ նոյաւածքները, առանց պատճառի խնդուկները, — լաւագոյն խնդուկները կեանքին — դեռ լեցուն կեանքի մը զուարթ աղին եւանդը, բուռն ձգտումը ո եւ եւ նպատակի մը, այդ բոլորովին անհոգ ինքնաբաւ մը զիս կը յուզէին եւ գէպի իրենց կը մղէին։ Ինչո՞ւ չմօտիկնամ իրենց, կ'ըսէի ինքնիկն։

— Անուշաբ, դեռ մնա՞լ կուզես, ըսաւ մէկէն ուսուցիչն, առնական ձայն մը, ետեւէս։

— Դեռ մնամ, պատասխանեց կողմ ձայն մը նոյն լեզուով։

(Շարունակելի)

հետոներն իսկ կը փոխուին. լեռնային՝ բլր-
նաւ չկրնար վաճառականութեամբ պա-
րապիլ. գեղեցիկն ճաշակը անոր մէջ գր-
րեթէ մտքած է, ու արուեստները՝ որոնց
կը պարտինք քաղաքակրթութիւնը աշ-
խարհի, բնաւ գոյութիւն չեն ունենար ա-
նոնց մէջ: Ասոր համար՝ ամէնէն քաղա-
քակրթ կեդրոններու մօտ գտնուող
լեռնայի բնակիչները իրենց վրայ միշտ
վարենտութեան շունջ մը ունին, որ եր-
բէք չի սրբուիր: Եթէ կարելի ըլլար եր-
կիր՝ տափարակ դարձնել, ոգը մեղմացը-
նել, ջուրը փոխել, հոն գտնուած մարդիկ
ալ մէկ կամ երկու սերունդ վերջը պիտի
փոխուէին ու քաղքենի դասնային թե-
րեւ:

Այսպէս այս շատ կարեւոր պարագա-
յին մենք ամէն օր ակնաւորեալ կրկանք
արդէն, պարզ գիւղացի մը, իր միջավայ-
րին համեմատ կազմապարուած ու ձեւ-
ուած այլ եւս իր վերջնական կնիքը ա-
ռած է. իր տարազով, իր բարքերով, իր
սովորութիւններով քաղաք մը կը գաղ-
թէ. ու թերեւս հոն դաւակ ալ կունենայ
յայտնի է թէ բան մը չկրնար փոխել իր
ունեցածներէն, բայց իրիկ ծնած տղան
պիտի տեսնէք որ, բնաւ լեռնային նկարա-
գիր չ'ունի, կրնայ յաղթանգամ ըլլալ,
բայց ո՛չ բնաւ վարագ: Այս փոփոխու-
թիւնը միջավայրի արդիւնք է: Եւ ոչ
մէկը կրնայ միջավայրին վրայ ազդեցու-
թիւն բնել. միշտ յաղթող հանդիսացողը
միջավայրն է:

Միջավայրին յարմարիւ ընդհանրական
է. տոթը գէմ գերծանողը վրայ կուտայ, եւ
եթէ մէկը յամառի տակաւին իր նախկին
սովորոյթները պահել, կամ անոնցմէ բան
մը չ'փոխել մտադրէ, իր նպատակին չկըր-
նար հասնիլ, վասն զի այսպիսի մէկը կամ
առանձնակի ապրելու պիտի ստիպուի, եւ
կամ պիտի յարմարի Գեղացի մը քաղաք
եկած ատեն երկար ատեն իր նոյն տա-
րագով չկրնար ապրիլ, պէտք է անպատ-
ճառ փոխել, իսկ եթէ կը յամառին ոմանք՝
այս ընդհանուր կանոն չկրնար ըլլալ: Բայց
այս տեսակ յամառութիւն մը, ցոյց կու-
տայ թէ, իրենք քաղաքակրթութեան ըն-
դունակ չեն, ու ո՛վ որ իր մէջ քաղա-
քակրթութիւն, դարգանալու պէտքը չըզ-
գար, ուրեմն անիկա միշտ յատաճեալ է:
Միջավայրի յարմարութիւնը՝ առաջին
խթանն է զարգանալու:

Բարքերու համար ալ այս այսպէս է:
Գեղացիի հարսնիքի ձեւ մը քաղաքի մը
մէջ չի քշուիր, եւ ո՛չ ալ անոր ընտանե-
կան այս կամ այն սովորութիւնը կրնայ
զիմանալ: Այսօր շատ մը գաւառացիներ
կան որոնք մայրաքաղաքի մէջ ապրելով
իրենց գաւառէն բան մը պահած են, բայց
ամէնքն ալ տակաւ կը թափփին ու կը
հալին ձիւնի սառի պէս՝ արեւու կենսա-
տու ճառագայթներուն տակ: Քաղաքա-
կրթութիւնը մարդկութեան արեւն է. տեղ

մը հասարակածի տպագրութիւնը կը
գործէ, տեղ մը բարեխառն գոտիներու,
իսկ ուրիշ տեղեր հիւսիսային բեւոտի:
Ջարմանալի է որ նոյն միջավայրին մէջ
տարբեր կէտեր կան երբեմն, խոչոր քա-
ղաքի մը բոլոր թաղերն ալ նոյն չեն.
միեւնոյն զարգացումի նոյն աստիճանին
վրայ չեն գտնուիր անոնք. տեսակ մը
աստիճանաւորում կայ միշտ: Անշուշտ
փոփոխութիւն մը շատ շուտով չկրնար
կատարուիլ. յար, դանդաղ բայց տեւա-
կան եղանակով մը տեղի կունենայ սոյն
փոփոխութիւնը: Միջավայրի այս փոփո-
խութիւնը չէ՞ որ շատ մը լեզուներու,
ազգերու եւ կրօնքներու ծնունդ տուած
է: Միեւնոյն կրօնքը նոյն իսկ՝ մարդուն
պէս միջավայրէ միջավայր փոփոխու-
թեան ենթակայ է. զոր օրինակ քրիստո-
նէութիւնը, քանի՜ հանգրուանէ անցած
է, այնքան փոփոխութեան ենթարկուած
է. անոր համար, նոյն չեղտը չունի անի-
կա ինք իր մէջ. վարդապետութեանց
տարբերութիւնները, հաւատալիքներու
զանազանութիւնը, համոզումներու տե-
սակները ամէն ալ միջավայրի արդիւնք
են. այս միջավայրին մէջ աւետարանը
տարբեր կը հասկնան՝ ուրիշ տեղ մը տար-
բեր. եւ այս տարբեր հասկնալու եղանա-
կէն ծնունդ կ'առնէ շատ մը ուրիշ տար-
բերութիւն:

Միեւնոյն համայնքին համար ալ կրո-
նանք նոյն կերպով մտածել, Ժողովուր-
դի մը բոլոր անհատներն ալ նոյն սովո-
րութիւն չունին. գաւառէ գաւառ, քա-
ղաքէ քաղաք կը փոխուի, միօրինակու-
թիւն անկարելի է գտնել. միշտ զգալի
եւ կարկառուն տարբերութիւն մը կը
նշմարուի՝ իբրեւ արդիւնք միջավայրի:
Այս տեսակետէն երբ դիտենք պիտի տես-
նենք որ նոյն իսկ Ժողովուրդի մը հասա-
րակաց եղած կրօնքը իր տարբերութիւնը
ունի. ամէն բան իր միջավայրէն բան մը
կ'առնէ իր վրայ, տեսակ մը մամուռ կը
գոյանայ անոր վրայ որ տակաւ կը քա-
րանայ, կը չորնայ եւ եթէ օրինակով խօ-
սիլ ուզենք՝ պիտի տեսնենք որ նոյն իսկ
մեր եկեղեցիին մէջ գաւառէ գաւառ, քա-
ղաքէ քաղաք իր տարբերութիւնը ունի
արարողութիւններուն եւ ըմբռնումնե-
րուն. զոր օրինակ մեր գաւառացի բնաւ
չճանչնար խաչհանգստի, Քրիստոսի թաղ-
ման արարողութիւնները՝ որոնք սակայն
Պոլսոյ մէջ քրիստոնէական հաւատալիքի
էական մաս կը կազմեն ու նոյն իսկ կ'ըլ-
լան այս տեղի Հայերուն կրօնքին էութե-
թիւնը: Միջավայրն է որ երեւան հանած
է, իր ազդեցութիւնը մեծ եղած է ու ըն-
դունած ենք զանոնք, այնպէս որ շատ
զրթուար է ջնջել զանոնք: Տակաւին
որքան սովորոյթներ, որոնք օտարէն
մուտ գործած այսօր տոմային բնութիւն
մը առած են զթաղադար:

Եւ եթէ նկատողութեան առնենք այս

պարագան, պիտի տեսնենք որ միջա-
վայրն ինչ տեսակ որ ըլլայ միշտ իր ներ-
գործութիւնը ունի: Եթէ գիտնական կամ
զարգացած մէկը պարագաներու բերմամբ
նետուի տղէտ եւ կամ իր խառնուածքին
բոլորովին հակառակ միջավայրի մը մէջ,
յաղթուելով անկէ տեղի պիտի տայ ու
ինք պիտի յարմարի անոր: Անարդարա-
նութեամբ լեցուած միջավայրի մը մէջ
պատահմամբ ինչո՞ղ մարդ մը անպատ-
ճառ ինքն ալ անարդարականութեան մէջ
պիտի խնայ. ամբողջական ուժին դիմա-
դրաւել անկարող է մէկ ուժ մը: Իւրա-
քանչիւր ոք կրնայ ինքն իր կողմէն ա-
ռոնց ճշմարտութեան հաւատալ. բացա-
ռութիւնները օրէնք չեն կրնար ըլլալ
բնաւ:

Միջավայր միջավայրի վրայ ազդեցու-
թիւն կ'ընէ, տեղ մը միջավայր մը զօրա-
ւոր միջավայրի մը առջեւ տեղի կուտայ,
իւրաքանչիւր ինքնապէս մարդուն մի-
ջոցաւ մէկզմէկու կապուած ուղղակի
կամ անուղղակի կերպով կ'ազդուի եւ
կ'ազդէ փոխադարձաբար: Այս ազդեցու-
թեան շնորհիւ ամէն միջավայր ներքե-
նապէս կը կազմուի ու կ'ազդայ օր մը, ուր
շատ մը միջավայրներ աւելի ընդարձակ
միջավայրի մը ծնունդ կուտան: Այս պա-
րագային քաղաքակրթութիւնը իր ճառա-
գայթները ակոտած կ'ըլլայ:

Միջավայրին շնորհիւ է որ մարդուն
խառնուածքը կը կազմակերպուի, ուրախ
եւ ցնծուն տեղ մը մեծցող անհատ մը
միշտ ուրախութիւն եւ ցնծութիւն կու-
նենայ իր սրտին խորը. մինչ արտմու-
թեամբ լեցուն տեղ մը մեծցող մարդ մը,
որքան ալ բնականէն գէպի ուրախութիւն
սրամազութիւն ունենայ, դարձեալ տրո-
տում կ'ըլլայ, յոռետեսութեան շունջ մը
կունենայ իր վրայ որ բնաւ չի ջնջուիր:
Նոյն իսկ եթէ իր կազմապարուելն յետոյ
զուարթ միջավայր մը փոխադրուի՝ վա-
քի մը հանդարտ միջոյնորտին տակ եւ
առանձնութեան մէջ ապրող մէկը բոլո-
րովին տարբեր է չարժուն քաղաքի մը
մէջ իր տարիքը առնող անհատէ մը: Բը-
նական է որ մարդուն խառնուածքն ալ
կրնայք նկատողութեան առնել, բայց
միջավայրն է միշտ ընդհանուր կազապա-
րը որուն համեմատ կը կազմապարուի մեր
բոլոր նովորոյթները, բարքերը եւ ամէն
բան:

Միջավայրի այս ազդին տարբերու-
թիւնը չենք տեսներ նոյն իսկ կենդանա-
կան աշխարհին մէջ. միջավայրին համե-
մատ հաւը, կովը, ձին եւայլն կը տար-
բերին, տեսակը չէ՞ որ կ'արժեցնէ, այլ
միշտ միջավայրը: Ամէն միջավայր իր մաս-
նաւոր կենդանին կրնայ ծնիլ. եւ եթէ
մէկ տեղէն միւսը փոխադրուելու ըլլան
կենդանիները, կ'ամ երկար չեն ապրիր,
կամ նոյն բնութիւնը չեն ունենար. լեռ-
ներու վրայ պտղտող առիւծ մը եւ գաւ-

է որ քաղաքային օրէնքին պատուէրնե-
րուն համեմատ կը քուտած եւ ստուգուած
ըլլայ, ինչ կուզեն թող ըլլան պատմանա-
դիրներուն կրօնական համադրմանը: Ա-
մուսնութեան աշխարհակալացումի ըս-
կրգրութիւնն է այդ:

Ըսել է այսօր քաղաքային ամուսնու-
թեան եւ կրօնական ամուսնութեան ան-
կախութիւնը վճարակէ հաստատուած է:
Քաղաքային ամուսնութիւնը իր գոյու-
թեան ու վաւերականութեան ուրոյն
պատմաններն ունի՝ կրօնական ամուսնու-
թեան գոյութեան ու վաւերականութեան
պատմաններէն: անանկ որ քաղաքային
օրէնքին պատուէրներուն համաձայն կրն-
քուտած եւ հետեւաբար այդ օրէնքին առ-
ջեւ վստահական ամուսնութիւն մը կրնայ
չեղեալ նկատուիլ կրօնական օրէնքին
առջեւ՝ որուն մասնաւոր պատուէրները
չեն յարգուած, եւ փոխադարձաբար
Ամէն անանք՝ որոնք կուզեն վաւերական
կերպով ամուսնանալ թէ՛ քաղաքային եւ
թէ՛ կրօնական օրէնքներուն առջեւ միան-
գամայն, պարտաւոր են թէ՛ մէկուն եւ
թէ՛ միւսին պատուէրներուն հետ հաշտ
երթալ:

Է. — Քաղաքային ամուսնութեան եւ
կրօնական ամուսնութեան անկախութեան
սկզբունքը, կարծես տրամաբանօրէն
պէտք է ծնունդ տայ սա հետեւութեան
թէ, մասնաւորներ կրնան, իրենց կամքին
համեմատ, կնքել քաղաքային ու կրօ-
նական ամուսնութիւններ միանգամայն,
կամ միմիայն քաղաքային ամուսնութիւն
եւ կամ վերջապէս միմիայն կրօնական
ամուսնութիւն մը: Մեր օրէնքը կը թոյ-
լատրէ նախապէս քաղաքային օրէնքին
պատուէրներուն համաձայն ամուսնու-
թիւն կնքած անձերը, որ վերջէն ալ ի-
րենց կրօնքին ծէսերուն համեմատ կրօ-
նական ամուսնութիւն կնքեն: Կը թոյ-
լատրէ նաեւ միմիայն քաղաքային ամ-
ուսնութիւնով դոհանալ: Բայց թող չի
տար որ միմիայն կրօնական ամուսնու-
թեան գոհանան, որով, կարգիլէ կրօնական
ամուսնութիւն կնքել, քաղաքային ամ-
ուսնութիւնէն առաջ:

[Եւ իրաւ ալ, 1799ին օրէնքին՝ որ Քօնօրտումօի
կազմակերպ յօդուածները կը պարունակէ, 54րդ. յօդ-
ուածին մէջ հետեւեալը կը կարդանք. «Ժողովրդա-
պետները իրաւունք ունին հարսանեկան օրհնութիւն
տալու, անոնց միայն որոնք պարտաւորաբար եղա-
նակով արդէն ամուսնութիւն կնքած են, քաղաքային
պաշտօնեային առջեւ»: Եւ այս տրամադրութիւնը կը
նուիրագործուի, պատժական օրինադրքին թիւ 199
եւ 200 յօդուածներով, որոնք խիստ պատիժներ կը
սահմանեն, որ եւ է կրօնքի պաշտօնեայի դէմ, որ ամ-
ուսնութեան մը կրօնային արարողութիւնները կա-
տարած է, առանց պաշտօնացուած տեանելու քաղա-
քային ամուսնութեան կանոնաւոր կատարումը:]

Ինչո՞ւ այս զրկանքը ազատ կամեց-
ողութեան, ինչպէս նաեւ տրամաբանու-
թեան հանդէպ, որոնք, երկու տեսակ ամ-
ուսնութիւններուն անկախութեան սկզբ-
ունքը անգամ մը ընդունուելէն ետքը,

կարծես ինչպէս բախք քիչ մը վերը,
պէտք էին թոյլատրել մասնաւորները որ
գոհանան միմիայն կրօնական ամուսնու-
թիւնով: Որովհետեւ քաղաքայիններուն
ազատ կամեցողութենէն նոյն իսկ տրա-
մաբանութենէն ալ վեր բան մը կայ, որ է
ընկերութեան պահպանումը եւ հետեւա-
բար ընկերական բարեկարգութեան պահ-
պանումը: Խիստ շատ մարդիկ, որոնք այս
խնդիրին մէջ միմիայն կրօնական օրէնքին
պատուէրներուն կարեւորութիւն կու տան,
կրօնական ամուսնութիւնով պիտի բաւա-
կանանային. իրենց խելքով քաղաքային
օրէնքը, ինքն ալ ամուսնութիւնը կանոնի
տակ առնելով կրօնական օրէնքին իրա-
ւունքը կապտած կ'ըլլայ: Եւ այդպէսով,
չատեր պիտի ապրէին վիճակի մը մէջ,
որ քաղաքային օրէնքին աչքին առջեւ
խառնակեացութիւն եւ ապօրէն միութիւն
միայն պիտի կրնար նկատուիլ եւ ծնունդ
պիտի տային զաւակներու՝ որոնք այդ
միեւնոյն օրէնքով անհարազատ պիտի
սեպուէին: Ուրեմն այդ չարիքը պէտք էր
արմատէն կորզել: Տարակոյս չիկայ որ
ամէն դաւանութիւն ազատ պէտք է ըլ-
լայ. բայց կրօնքի ազատութեան սկզբուն-
քը պէտք է որ անդամալուծէ կիրար-
կութիւնը քաղաքային օրէնքին, որ ամ-
ենուն համար յօրինուած ըլլալով, պէտք
է անհրաժեշտ կերպով գործադրուի ա-
մենուն կողմէն, ինչ որ ալ ըլլան հաւա-
տալիքներու տարբերութիւնները:

ԱՄՈՒՄՆՈՒԹԻՒՆ, ԿՆՔԵԼ ԿԱՐԵՆԱԼՈՒ
ՀԱՄԱՐ ՊԵՏՔ ԵՂԱՄ ՅԱՄԱՐԻԹԻՆԵՆ
ՐՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ:

5. — Ամուսնութիւն կնքել կարենալու
համար պահանջուած պայմաններուն ա-
մէնքն ալ, նոյն չափով ահարժեշտ չեն:
Կան պայմաններ որոնք եթէ ներկայ չըլ-
լան, ամուսնութիւնը անգոյ կ'ըլլայ, կան
ուրիշներ ալ՝ որոնք եթէ չըլլան ամուս-
նութիւնը չեղեալ կը համարուի. վերջա-
պէս կան ուրիշներ ալ որոնց բացակայու-
թիւնը արգելք մը միայն կրնայ ըլլալ ամ-
ուսնութեան կնքումին, առանց սակայն
կնքուած ամուսնութիւն մը չեղեալ նկա-
տելու պատճառ մը ըլլալու:

Հիմա հոս, օրինադրքին մէջ եղածին
պէս, առանց կարգի կանոնի պիտի ու-
սումնասիրենք զանազան այդ պայման-
ները, վերջէն ճեղեալ ամուսնութիւններու
գլուխին մէջ զրուցելու համար թէ՛ առանց
ամէն մէկը որ շարքին մէջ կը մտնէ:

Ահաւասիկ թուագրումը անոնց, այն
կարգով որով պիտի քննենք զանոնք. Ա. —
Երկու պայմանագրող կողմերուն սեռի
տարբերութիւնը: Բ. — Երկու կողմերուն
հաւանութիւնը: Գ. — Երկու կողմին ալ
օրինական տարիքը: Դ. — Կարգ մը պարա-
զաներու մէջ, խօսեցեացներուն, կարգ մը
անձերէ խորհուրդ խնդրելու կամ հաւա-
նութիւն ստանալու հարկաւորութիւնը:

Ե. — Երկու կողմին համար ալ, նախապէս
գոյութիւն ունեցած եւ չի լուծուած ամ-
ուսնական կապ մը բացակայութիւնը:
Զ. — Երկու ապագայ կողակիցներուն
միջեւ ազգականական կամ խնամական
կապ մը բացակայութիւնը, բնականաբար
միջեւ այն աստիճան՝ ուր ամուսնու-
թիւնը արգիւտած է:

Ա. — Պայմանագրող կողմերուն սեռի տար-
բերութիւնը.

5. — Պէտք չէ գոնց ընել այս պայ-
մանը, քանի որ հեղինակները կը յիշեն
զայն: Բայց աւելի ազէկ բրած չէին ըլ-
լար եթէ սա կէտին վրայ օրէնսդիրին
լուծեանը հետեւած ըլլային: Երբեմն ա-
նանկ բացայայտ բաներ կան որոնց վրայ
խօսիլը անգամ աւելորդ է:

Բ. — Ապագայ ամուսնիկներուն հաւանու-
թիւնը.

7. — Ամուսնութիւնը պայմանագրու-
թիւն մըն է: Արդ, ամէն պայմանագրու-
թեան էական խարխուր, պայմանագրող
կողմերուն հաւանութիւնը, այսինքն ի-
րենց կամեցողութիւններուն համադ-
րումն է: Ատոր համար է որ Թ. 146
յօդուածը կորովի եղանակով մը կը պնդէ
որ, չիկայ ամուսնութիւն, եթէ չիկայ հա-
ւանութիւն:

Ատկէց կը հետեւի որ, անոնք որ հա-
ւանելու անկարող են, ինչպէս խելագար-
ները, չեն կրնար ամուսնութիւն կնքել:
Ատկէց կը հետեւի նախապէս որ, եթէ
երկու կողմերէն մէկուն հաւանութիւնը
խորապէս չարչրկուած է, ինչպէս, օրինա-
կի համար բռնութեան տակ առնուածը,
կարելի է ամուսնութիւնը ջնջել:

Գ. — Ապագայ ամուսնիկներուն օրինաւոր
տարիքը.

8. — Մէկ կամ միւս սեռին պատկա-
նող ամէն անձ, որուն մարմինը զանա-
կան ծնելու չափ զարգացած է, արբանքի
հասած է կ'ըսուի: Արբանքի թուա-
կանը կը վերաբերի կլիմային համեմատ եւ
միեւնոյն կլիմային տակ անհատներուն
համեմատ: Ամէն համեմատութիւնները
պահելով, կրնանք էրիկ մարդերէն աւելի
չուտ արբանքի կը հասնին: Օրէնսդիրը
այս խնդիրին մէջ չէր կրնար, բնութեան
հաղարուակէ կ'ահաճոյքներուն անսալով,
ընդունիլ այնչափ կանոն որչափ մարդիկ:
Պարտաւոր էր տարիք մը որոշել, որ հա-
մազօր ըլլար ամենուն համար սեռերուն
համեմատ, որմէ առաջ կարելի չըլլար ամ-
ուսնութիւն կնքել, եւ այդ տարիքը ո-
րոշելու համար, պարտաւոր էր բնութեան
զրած սահմանէն աւելի վեր, քան թէ
վար տեղ մը կայանք տալ եւ արդարեւ
նախ որ հզօրակազմ սերունդ մը առաջ
բերելու համար, պէտք չէ կանխահոս ամ-
ուսնութիւնները թոյլատրել: «Անհոգա-
տես բան մը պիտի ըլլար, ըսած է Բօր-
թալի, մանկութեան ամուսնութենէն նոր

զուրս եկած էակներու թուլատրել որ այս իրենց առանձնայատուկ վատուծութիւնը յաւերժացնեն թերակազմ սերունդներու մէջ»։ Եւ յետոյ, ամուսնութիւնը ոչ միայն մարմնական զարգացում կը պահանջէ, այլ նաեւ, միտքի մինչեւ մէկ աստիճան հասունութիւն, որ սովորաբար աւելի ուշ տեղի կ'ունենայ։ Օրէնսդիրը կարծած է պատասխանած ըլլալ բոլոր այդ զանազան պահանջումներուն, վճռելով որ երկի մասից, իր տասնըութերորդ տարին լրացնելէն ետքը, կ'ինքն իր տասնըեօթեցէն տարին ամբողջացնելէն ետքը միայն կրնան ամուսնութիւն կնքել։ (Յօդ. 144) Ասկա, արուեստի մասն օրինական տարիքն է։

[Հետզմէական օրէնքով կ'ենբը տասներկու տարեկանին կրնային ամուսնանալ, էրիկ մարդիկ ալ տասներորս տարեկանին։ Տարիքի այս սահմանը թերեւս ընդունելի ըլլար իտալիայի կլիմային համար, բայց մեզի համար շատ կանխահաս էր, ինչ որ սակայն արգելք չեղաւ որ մեր հին օրէնքն ալ չորդեգրեն զայն։ Մեր ցեղին համար շատ դժգոհեցնող սրղիւնքներ առաջ կրնային գալ ատկէջ, եթէ, քաղաքակրթներուն զրեթէ ամբողջութիւնը աւելի բնութեան բարի իրատեսներուն անտալով քան թէ օրէնքին, ետ կեցած չըլլար իր այդ կարողութիւնը գործողութիւն իրաւունքէն»։ 20 Սեպտ. 1792ի օրէնքը ամուսնութեան համար տարիքի սահմանը աւելի երկարեց, կ'ենբըն համար տասներեք և էրիկ մարդերուն համար տասներկու տարեկանը որոշելով։ Աս ալ բուսական չի սեպուեցաւ և տակաւին կան այսօր շատ մը լաւ խորհող միտքեր որոնք կը կարծեն թէ քաղաքային օրէնսդիրը ինքն իսկ, բաւական առաջ գտած չէ, սեւերուն համեմատ, տասներկու կամ տասներեք տարեկանը որոշելով։]

Թ. — Ամէն կանոն իր բացառութիւնները ունի։ Թ. 145 յօդուածին նախելով «Ասով հանգեցնման ամենակշիռ, շարժանքներու մէջ, կ'առաւարտութեան պէտքը կրնայ տարիքի պայմանին արգելքը վերցնել»։ Այս կարգի պարագաներու մէջ առնուէն աւելի մէջ բերուած պատճառը կնկան յղութիւնն է։ Հոս, բնութիւնը հերքած կ'ըլլայ օրէնքը որ կ'ենթադրէ թէ տասներեք տարեկան վար կ'ենք արեւունքի չէ հասած։ Քանի որ չարիք մը պատահած է, խնդիրը զայն գործանելուն վայ է։ Մեր օրէնքը ատոր միջոցը կը հայթայթէ բարի կամեցողութիւն ունեցող յանձնարարներուն։ Ամուսնութեան անաջ տեղի ունեցող ծնունդներու թիւն մը գայթակղութեան առաջը անելու համար, պէտք է զիմում լնեն ու որ հարկ է եւ թույլտուութիւն պիտի ստանան ամուսնանալու։ Եւ այս պարագան միակը չէ ուր նմանօրինակ թույլտուութիւն կարելի է չնորհուի։ Օրէնքը առանց ուրիշ կերպ ճշգրտուի կ'ըսէ. ծանրակշիռ, շարժանքներու մէջ։ Թույլտուութիւնը չնորհուի իշխանութիւն ունեցող կառավարական Պետին կ'ընայ, մէջ բերուած շարժանքին ծանրութիւնը որոշելու մէջ այլոց, կարելի է յիշատակել այն պարագան ուր ծրագրուած ամուսնութիւնը պիտի գայ ապրելու միջոցներ հայթայթել, օրէնքին վճռած տարիքը չի թեւակոխած անձին, կամ պիտի գայ միւր-

կելու ու ապահովելու վտանգի մէջ եղող անոր բարեկրի։

Երբ օրէնքը տարիք մը կ'որոշէ ուրիշ վար կարելի չէ ամուսնութիւն կնքել, չորոշեր սակայն տարիք մըն ալ՝ զոր անցնելէ ետքը ամուսնութիւնը անկարելի ըլլայ։ Որով ամենախոր ծերութիւնը ամուսնութեան արգելիչ պատճառ մը չէ, Մենք մեր օրէնքին մէջ չունինք եւ չենք ցուրտ ատոր համար. ուսական օրինակներին սա արամադրութեան նմանող բան մը, որ կ'ըսէ. «Ինքնուր ճանաչում ոչ մէկ մարդ կրնայ ամուսնանալ»։

Աւելորդ չէ նաեւ ըսել որ երկու ամուսնացողներու միջեւ տարիքի ամենամեծ տարբերութիւնը, ամուսնութեան կնքումին արգելիչ պատճառ մը չէ, ինչպէս որ Բարիքի դատարանը վճռած է, ամուսնութեան պարագայի մը մէջ ուր էրիկը երեսուն տարու էր եւ հարսը եօթանասուն։

Հիմա, մեր տիրող օրէնքը կընդունի մանկամեծներու ամուսնութիւնը սա պարզ պատճառով որ արգելք մը չէ դրած անոնց դէմ։ Այս ամուսնութիւնները սովորաբար, նպատակ ունին զարման տանիլ անկարգ կեանքի մը եւ մանաւանդ բնական զուակնորդ օրինաւորութեան։ Հին օրէնքը, առանց արգելելու մահաժեշտներու ամուսնութիւնը, որոշած էր չորսունի տարեկանէն արդիւնքները, մանաւանդ թագաւոր, վերջէն ամուսնութեան վերածուած միւս թիւն մը սերած զաւակները չէին կրնար օրինաւորաբար եւ հետեւաբար չէին յաջորդել իրենց հօրը։ Վերջին վայրկեանին, օրինաւորութեան շաւղին մէջ կարենալ մտնալու յոյսը վերցնելով, կ'ուզէին քաղաքացիները հետու պահել անկանոն միութիւններէ։ — Փորձը ապացուցուց որ այդ տեսակ միջոցներ անկարող են շարիքին առաջը առնելու։ Չարիքը դարձանելու միայն արգելք կըլլան։ Քաղաքային օրինագիրքը լաւ ներշնչում մը ունեցած է զայն վերցնելով։

ՀԱՅԱԿ ԳԵՐՄԱՆԱՎԱՆ ԲԱՍՍԵՆԵԼԻՆԻՍԵԱՆ

ԳԻՒԴԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՅԻՆ

ՔՐ. ԾՅՆ ԶԵՏԼԻԾ

Ինչի մը մէջ, կանուխ առնուն, Մի ղոնաքաց մասուն տեսայ, Կարծես հրաւեր կարդար մպսուն, Սիրքս յրդեց ու ներս մըսայ։

Քիչ աղօթող հոն գտնուեալ, Զի գործի օր էր, ժամ հոսմիսի, Մայրաքանի տսւր ծեր մի տրտէր, Հաղորդութեան ձեռքին էր սկի։

Կին մը կուգայ մօտ սեղանոյն, Գիրկը մանուկ մի քսքնդեայ, Մօր մը խնդին, ջերմ հաւատոյն Կրկնակ շողը դիմիլն վըրայ։

Ու երբ կենաց հացն ընկալաւ, Օրհնած աչքն փառանային, Շրթաւքն հազիւ յայն հրապեցաւ, Ու կը կենար զըւարթագին։

Եւ հեշտանալով մը ծայրագոյն Բերնին վրայ շոյս պնդեց որդին, Անոր ջամբեց սուրբ կնակրոյն Մասն որ անոր պսիւր քաւին։

Ո՛վ փայտիկ ոյժ սիրոյ մօրկան, Յերկրի ծաղիկ երկնակրեւ, Բաժնէ զամէն, ու անձին միայն Տիրոջ մարմինն ալ չի պսիւր։

Գրնա՛ սխալութեամբ, դու մասադ կին, Բաժնիլ շղան առաւ օրհնիլ, Սիրոյ հոգւոյ մաղքաւի շատիլն, Ծաղիկ մանկանդ կեանք երջանիկ։

Ու մեկնեցայ, աշուխ քոջած, Մըսածելով չիւրմի մ'հեռուն, Ուր խոսիլ տակ շատնեց հանգչած Կայ շաւաղոյնը մայրերուն։

Լաւիճի հաւաշու ծագոյցն հաւար Ինչպէս ձեղքեց պատառ պատառ, Մըսին արիւնն եւ նա յօժար Զաւակներուն պիտի ջամբ տար։

Թարգմ. Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Զ Կ Ն Ո Ր Ս Ը

Կ Ե Օ Թ Է

Զառաչէր ջուրն ու կ'ուռէր, Զկնորս մ'ափին մօտ նստած էր. Կարթին կ'նայէր հանդարտագին, Զովահեշիկ միջ ի հոգին։ Եւ երբ նստած էր ակնդէ, Սլիկն ի վեր կը ձեղձարի. Խոռոված ջուրէն կ'ին մը նստէ Խոխոցանով դուրս կ'երէի։

Երգեց անոր ու խօսեցաւ, «Է՛ր մարդահար քալես նեկ դաւ Ու մանախանն տակի մէջ վեր Բաշեւ իմ գաւն ու գաւակներ։ Այս, զիսկայի քէ այդ խորոց Մէջ ձուկն ու շաղի կ'արեւալիս, Անձաւք աղեց կ'իջնէի ծոց, Ու կ'իջնէի առողջ անախ։

«Միքէ շուսին, արեւ պայծառ Ծովուն ջուրց մէջ չէն յոգանար. Հոն իրենց դիմիլն աղեւթիկի Զի ցոլանար ալ գեղեցիկ Բեզ չի դիւրեւ այդ խոր երկին, Խոնաւ կ'աղայի այդ շուսոյցս. Զի դիւրեւ ինչ դիմիլ իսկ փոխին, Թաւեւալան ցողոյ մէջ այդ։»

Կը շառաչէր ջուրն ու կ'ուռէր, Անոր մերկ ոտքը կը քրքրէ. Իր ողորդեմն սիրականին Կ'իջնուէր անոր սիրելի ղոնաքին։ Ու խօսեցաւ, երգեց անոր. Այն ամենայն ինչ վերջացաւ. Կ'ես մ'իմ փայեց գայն, կ'ես մ'ըստր Սուրբ նա՛ իմիլն, ալ չ'երեցաւ։

Թարգմ. Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ՔՆՉ ԿՐՈՇԵՆ ԲԺԻՅԱՆԵՐԸ

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ
ՏԱՍՆԱԲԱՆԵԱՅ ՊԼՏՈՒԻՐԱՆՔ

ԱՌՈՂՈՒՄ ձեռքն է առնող ըլլալ եւ յետոյ պահպանել այդ առողջութիւնը:

Առողջութեան պահպանման համար կը յանձնարարենք հետեւեալ տասը պատուիրանքները:

1. ԸՆԴՀ. ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ. — Կանուխ պառկէ եւ կանուխ ելիր անկողնէդ. աշխատէ օրուան միջոցին միայն:
2. ՇՆՋԱՌԱՍԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ. — Սանդղէնները անհրաժեշտ են մեր կեանքին պահպանման համար. բայց թարմ ու մաքուր օդը ինչպէս եւ արեւի լողանքը անհրաժեշտ են առողջ կեանքի մը պահպանման համար:
3. ՍՆՈՒՆԴԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ. — Չափաւորութիւն ու տնիքի եւ խմորիքի մէջ, ահա՛ լաւագոյն կերպը սննդառութեան, որով մարդ կրնայ երկարակեաց ըլլալ:
4. ՄՈՐԹԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ. — Մաքրութիւնը բազարձակ անհրաժեշտութիւն մըն է, մորթին առողջ պահպանման համար: Մաքրութիւնը մորթը կնճիռներէ կը պահպանէ. իկն մեքենաները որոնք յաճախ կը մաքրուին, երկար ատեն կը բանին:
5. ԲՈՒՆԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ. — Բաւոյ չափով հանգստութիւնը կ'աւարտ պնդէ եւ կը նորոգէ մեր ուժերը: Չափազանց երկար հանգստութիւնը ընդհակառակը թուումորթ կը դարձնէ մարդս եւ կը ձերարցնէ զայն: Չափաւոր քունը կը վերանորոգէ մարդուս ուժերը մինչդեռ չափազանցը կը թուլցնէ:
6. ՀԱԳՈՒՍՏԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ. — Հազուադէպ այնպէս մը մեր վրային յարմար պէտք է ըլլայ, որ մարմնոյն ազատ շարժումները բնաւ չի խանգարուին: Հագուստը ասկից զատ, կարող ըլլալու է պահպանել մարմնոյն բնական ջերմութիւնը, ինչպէս եւ հեռու պահել զայն եղանակներու փոփոխութեանց ազդեցութենէն:
7. ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ. — Տան մաքրութիւնը հաճելի կը դարձնէ ընտանեկան յարկը: Հաճելի ընտանեկան յարկ մը կայանն է առողջ անհատներու:
8. ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ. — Չափաւոր զուարճութիւնները կը հանգստացնեն եւ կը զարգացնեն մեր խելքն ու միտքը: Բայց չափազանց զուարճութիւնը կիրքերու ձեռնդ կուտայ. կիրքերը անորոշութեան կէտ հաշտ վիճակ մը չէ:
9. ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ. — Որ արտաքինը մեզ կը ստիպէ որ կեանքը սիրենք. իսկ կեանքը սիրել տրոգէն առողջութեան կէտն է: Ընդհակառակը, սիրութիւն եւ հիասթափում ժամանակէն առաջ կը ձերարցնեն մարդը:
10. ՋԲԱՆՄԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ. — Եթէ մտաւոր պարապմունքներ են քու զբաղումդ, երբէք անգործութեան մի դատապարտեր ձեռքերդ. իսկ եթէ ձեռքերդ են որ կը կերակրեն քեզ, մի՛ մոռնար բնաւ լայնցնել ու զարգացնել միտքդ:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԼՏԻ Է ԿԵՐԱԿՐԵԼ ԾԻԾ ՏՈՒՈՂ ԿԻՆԸ

ՈՒՆԵՒՈՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ԱՌԱՒՕՏ. — Եւրոպական ժամը 8—9ին (աւելի ուշ պէտք չէ անկողնէն ելլել) բաժակ մը սուրճ սերով եւ կտոր մը հաց՝ կարագով. ժամը 11ին նորէն կարագով հաց, քիչ մը մեղրով, ժամը 12ին բաժակ մը լաւ գարեջուր, եթէ սովոր են, հակառակ պարագային՝ գաւաթ մը Բրաւքըլի ջուրն այն անոր դերը կը կատարէ:

ՅԵՐԵԿԸ. — Ժամը 1—3ին, միայն ջուր՝ հակկթի մը գեղնուցով մեծկակ կտոր մը, տապակած կամ խորովածոյ միս, քիչ մը ծաղկակաղամբի (եթէ չկայ կաղամբ կամ չղզգամ)՝ հետ գետնախնձորի տորթուկ՝ (purée) կաթով, քոմրոգ, քիչ մը թուր զինի, ժամը 6ին գաւաթ մը սուրճ կաթով:

ԵՐԵԿՈՅ. — Ժամը 6ին երկու երեք թերխաշ ձու, կարագով հաց, ժամը 9ին կաթով կամ պանիրով ապուր:

ՆՈՒԱՋ ՈՒՆԵՒՈՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ԱՌԱՒՕՏ. — Ժամը 7ին բաժակ մը կաթով սուրճ, կարագով հաց, ժամը 9ին քիչ մը երչիկ կամ միս հացով, ժամը 12ին բրինձով կաթնապուր:

ՅԵՐԵԿԸ. — Ժամը 3ին կաթով սուրճ, մածուկ, կարագով հաց, ժամը 5ին թերխաշ հակկթ հացով:

ԵՐԵԿՈՅԱՆ. — Ժամը 7ին, գետնախնձորով ապուր, կարագով հաց, ժամը 9ին կաթով սուրճ:

ՍԱՌՈՅՑԸ ԻՐԵԵԻ ԲՈՒԺԱԿԱՆ Մ Ի Ջ Ո Ց

Սառույցը բժշկութեան մէջ շատ մեծ դեր մը կը խաղայ եւ կը գործածուի շատ մը պարագայներու մէջ:

Մենք կը յիշենք մէկ քանի պարագաներ միայն:

1. Մորթի եւ մորթի ներքեւի բորբոքումներ. սառույցը կը սառուցանէ բորբոքուած տեղը, կը ցրուէ հոն հաւաքուած արիւնը եւ այդպէսով արեան նեխուելուն առաջը կ'առնէ. շատ լաւ կ'ազդէ վրի խուլորուն բորբոքման ատեն. բայց երբ արդէն նեխութիւն հաւաքուած է, սառույցը այլ եւս չ'օգնէր եւ պէտք է վրան տաքցնող փաթեթներ դնել:

2. Սառուիկ ջերմի ժամանակ երբ տաքութիւնը 39 եւ աւելի աստիճանի կը հասնի. այդ դրութեան մէջ արիւնը գլխու խոր կը զարնէ եւ յառաջ կուգայ գլխու ցաւ, թմրութիւն եւ զոտանցանք:

3. Ճիւղմը որ յառաջ կուգայ վար ինչպէն կամ հարուածէն. ճիւղած տեղը մորթին տակ արիւն կը հաւաքուի եւ եթէ չքաշուի, բորբոքում ու նեխութիւն յառաջ կուգայ. իսկ եթէ անմիջապէս սառույցը դնենք, այդ արիւնը կը ցրուի ու նեխում տեղի չունենար. եթէ արդէն ժամանակ անցած է սառույցն ալ օգուտ չընէր:

4. Որձկոց ու փոխումներ. — Երբեմն սառած քրքր կերակուր չվերցնելու հիւանդը անդադար կը փութէ. այդ պարագային հիւանդին մաքուր սառույցի կտորներ պէտք է կլկել տալ:

Սառույցը դնելու ձեւը. — Սառույցը պէտք չէ դնել մարմնի վրայ, ալ պէտք է կոտորտել ու լեցնել փուլիկի մը մէջ. Այդ փուլակները կը ծախուին գեղարաններուն մէջ, իսկ եթէ գեղարանին մէջ չգտնուի կարելի է զայն պատրաստել խոզի միշտ փամփուշտով, լաւ մաքրել ու չորցնել: Փամփուշտը պէտք է. կիտով լեցնել եւ շատ օդ չթողալ մէջը: Յետոյ պէտք է հակել որ եթէ սառույցը հալի ջուրը թափուի եւ նորէն լեցուի. եթէ սառույց չկայ ձիւն դնել բայց ոչ ջուր:

Նոյնպէս սառույցը պէտք չէ գլխին կամ մարմնոյն մէկ որ եւ է մասին վրայ դնել ալ նուրբ լաթ մը փակ անոր տակը անպատճառ:

Պէտք է պահել սառույցը այնքան ժամանակ, որքան հաճելի կ'ըլլայ հիւանդին հակառակ պարագային, այսինքն երբ հիւանդը սարսուռ կը դրայ եւ սուր անոր անախորժ կը դառնայ պէտք է զայն վերցնել եւ մէկ երկու ժամ ետքը դարձեալ դնել:

ՏՈՒՐԻ. ՄԷՏԻ ԲՈՒՄ

ԾԱՂԻԿԻ ԳՈՐԾԱԿԱՆՆԵՐԸ

ՍԱՄԱՐՆՅԵՆԵՐՈՒՆ. — Սառնոցի մէջ ծաղիկի գործակալն է Կարապետ ԷՃ. Տէրմէնեան, որուն պէտք է դիմել բաժանորդագրուելու համար:

ՍՏԱՐԱՋԱՐՏԻՆԵՐՈՒՆ. — Ծաղիկի բաժանորդագրուելու համար պէտք է դիմել Բաղաբի մեր գործակալ Արապետ ԷՃ. Փափագեանի:

ՆԻԿԱՄԻՂԻԱՅԻՆԵՐՈՒՆ. — Տեղւոյ մեր գործակալն է ըստ առաջնոյն Արապետ ԷՃ. Կ. Ասաւեան, որուն պէտք է դիմել ծաղիկի բաժանորդագրուելու համար:

ԼԱՌԱՏԵՍԸ

ԼՈՂՈՔԷԹ ՖՈՒԱՏ

ՐԻՏՍՍԱՐԴ քարեկամ
որ ունի ծաղկահասակ
(մեծ բան մը չաւելցներ
թերեւս այս ամսականը,
բայց ես խոհեմութիւն
կը սեպեմ պատուասի-
րել այսպէս ամական-
ները երբ մնա մտածե-

լով թանկագին ծառայութիւններուն վրայ
զոր պիտի կրնան չտալիս ինծի երբ բա-
նաստեղծի հանճարս սկսի տանջել զիս)

Բարեկամ մը ունիմ ուրեմն որ ընթեր-
ցաւ է բոսին . . . սեփականութիւնը եւ
զոյ լմաստով :

Եւ որ չափազանցութիւններէ աշխարհի
կը ստեղծմ որչափ Սոկրատ կը խորշէր
հարստութենէ՝ ես պիտի յայտնեմ անվերջ
թէ քարեկամս ամենէն մոլեգին կարգա-
ցողն է որուն կարելի բոլոր հանգիպիլ
Բարեկամս Դյուիսէն մինչեւ Վոսիփորի եւ
գերքը—բաց իրեն կը հանդիպիք, ընդ-
հանրապէս, իր աշխատութեան սենեակը,
ցորեկէն վերջ :

Lecteur phénoménal s'il en fût, ամէն
բան կը կարգաւ քարեկամս :

Classique-երը լափելէ եւ վէպերու
յարդեղի պաշար մը մարտնչել ետքը, փի-
լիսոփայական ընթերցումներու տուած է
ինքզինքը, քանի մը տարիներ կայ :

Սակայն երբ, ինծի պէս, բարեբախ-
տութիւնը վիճակի ձգելի զինքը ճանչնալու,
մի զարմանաք տեսնելով իր վտիտ ու
ամբողջ հմտութիւնը—քարեկամս ընթեր-
ցումներու քանակը, ինչպէս կ'ըսեն, խո-
տորակ կը համեմատի իր գիտութեանը
հետ :

Երեք օր, անդադրու ծայրէ ծայր,
գրաբարեան վէճերու հետեւողներու ար-
ժանի հրեշտակային համբերութիւնով մը
կը կարգաւ, օրինակի համար, Շորէնհաուէրի
25 ֆրանքնոց հատոր մը, եւ երեք օր
Շորէնհաուէր կ'երազէ շարունակ, հիացու-
մով մը որ կ'աճի ու կը զարգանայ եր-
թալով եւ պաշտով մի սկսեալ մը կը դառ-
նայ :

Այդ երեք օրուան մէջ, իր խօսակցու-
թիւնները—որոնք չեն պակսիր պիրճա-
խօսութիւնէ—այդ գերման փիլիսոփային
ընծաւումն են, քարեկամս օրէն :

Չորրորդ օրը սակայն էր տեսնեալ ձեռքը
Հէկլիի մէկ գործը եւ ապշուժով կը հա-
ւատեն թէ ոչ միայն բառ մը չի յիշեր
մեծն Շորէնհաուէրէ, այլ անոնն իսկ մոռ-
նալով վրայ է խեղճ Շորէնհաուէր որուն
apothéose-ն երեք օր մեծն կը տեւէ տեղի
տալով համար Հէկլիի որ նոյն վաղանցուկ
պատիւներուն կ'արժանանայ :

Ո եւ է յատկութիւն չուզելով զրկել
զրուիւնս, նմանութիւնով մը կը բացատ-
րեմ քարեկամս միտքին վիճակը եւ կ'ը-
սեմ—«Բարեկամս միտքը մանկապար-

տէզի տղաքներուն քարեկամստակին կը
նմանի ուր նոր բան մը նշանակելու հա-
մար անհրաժեշտ է առաջինը ջնջել . . . »

Ուրիշներ, ասոր համար, մեղքնան
թերեւս զինքը, եւ աչքին առջեւ բերե-
լով քառասյին խառնակութիւնը որ պետի
հաստատուէր այդ միտքին մէջ, առանց իր
այս եղական յատկութեան՝ ես երջանիկ
կը գտնեմ քարեկամս :

—Ժամանակէ մը ի վեր, կարծեմ, տը-
խուր բաներ կը կարգաւ քարեկամս, շատ
տխուր :

Անբուժելի յոռեստ մը դարձած էր,
հետեւաբար :

Նոյն իսկ, փափաքելով ուրիշներու
գանկին մէջ զետեղել իր սեւ ճամբարու-
թիւնները, զիրք մը յայտնելու վրայ էր
գերազանցողէն մեղամտեղծու :

367 էջերէ կը բաղկանար—բոսին
նայելով—այդ գիրքը, 367 հոյակապ էջերէ՝
բոլորն ալ գրուած . . . իր ուղեղին մէջ :

Եւ անպատ ու մշտաբար ինչ կը
սեպէր ճառել իր հեղինակութեան վրայ
զոր մկրտած էր Melancolia եւ որ պիտի
ցոյցանէր բոլոր ազգութիւնը մարդուն
եւ բնութեան ինչպէս կը սիրէր կրկնել :

Անցեալները, տեսնելու համար թէ
վերջապէս թուղթի վրայ անցուց 367
տրտաղեղեցիկ էջերը, գլխի գտայ զինքը
իր աշխատութեան սենեակը, ցորեկէն
վերջ : Banal խոսակցութիւններու մէջէն
յաջողեցաւ նեղ ճամբով մը գտնել որ պիս
առաջնորդեց 367 էջերէ բաղկացած գիր-
քին :

—Վերջին ձեռք մ'ն ալ պէտք է
տալ, բաւ քարեկամս պազարիւնով, կը
յուսեմ թէ զայ շարաթ կը յանձնեմ տը-
պագրութեան :

Յետոյ, հալաւտութիւնով ծանրաբե-
նուած չեղտով մը, աւելցուց՝

—«Ի՞նչ կ'զատ մը պիտի բոլոր մեր
գրական-լմաստութեան յոռեստութեան
թիւններուն : Quelle absurdité, mon ami !
Պէտք է բոլորն ալ պաշտաւ, ակն-
յայտ ճամբարութիւնը թէ մարդս յաւա-
տեւ եղած է միշտ եւ թէ զուտ տխու-
րութիւն է յոռեստութիւնը : Անկար ու
անելելի լատատեսութիւն մը, ահա՛ զր-
խաւոր գիծը մարդկային նկարագրին . . . »

Ան կը շարունակէր անխռճ բայց եւ
հակառակ քարեկամս այդչափ մօտէն ճանչ-
նալու՝ տկար գործացու՜մ մը յաղթելի
սկսած էի այդ տառորինակ եւ հիմնական
փոփոխութեան առջեւ, երբ, քովը մօտե-
նալով Melancolia-ն հեղինակին, սեղանին
վրայ յիշարեալ Մաքս Նոտտաւի Paradoxes
psychologiques-ն ուր—ինչպէս գիտեմ, չե-
նաւոր փիլիսոփայն լատատեսութիւնը կը
պաշտպանէ իր բոլոր ուժով, եւ magistra-
lement . . .

—Հազիւ լինցուցած էի այս տողերը՝
երբ կասեցաւ մը աղեղութեան եկաւ ինձի,
զոր հիւր Նկարագի ուղեղի salon-ը կողմ
եւ սկսեալ մը հրաժեղութիւն իրեն :

Աղեղնոր հարցուց ինձի թէ ապո՛ւշ էր
արդեօք քարեկամս, եւ ապահովցուցի
զինքը, բնիւրով որ քարեկամս իրեն բազ-
մահուտ ճանչցուած է շտապէն եւ իր
մտնորակն ուղեղով թիւնը ամենափոքր
վախ մը իսկ չի ներշնչեր :

ՄԱՅՐ ԱՅՈՈՒՈՅ ԳՈՐԾԵՐԸ

ՕՏԵՍԱ Յունուար 3.

Տփղիսէն գրուած նամակներ կը ծա-
նուցանեն թէ Դեկտի վերջին շաբաթուն, Եւ-
րեւանի նահանգային պատմական դատաւ-
րանին առջեւ դատուեցան այն եկեղեցաւ-
կաններն ու աշխարհականները որոնք ամ-
բաստանուած էին թէ չէին գերապուցած
Մայիսի Հրամանագրին դործագրումը, եւ
եկեղեցական կալուածներու եւ գոյքերու
գրաւման առթիւ : Ամբաստանելիքները
պաշտպանելու համար Բեղերսպուրէն եւ
Մոսքուաէն հրաւիրուած էին մի քանի
ակադեմիկոս որոնք փաստաբաններ : Ասոնք
հաստատեցին թէ ընդհանուր դատախա-
զին պահանջումը չի համաձայնիր բուսա-
կան օրէնքներուն, որովհետեւ ամբաս-
տանելով ո՛չ թէ օրէնքին դործագրման
հակառակած էին, այլ այնպիսի օրինական
պահանջում մը դործագրելու համար ի-
րենց՝ զեկուցում մը եղած չլրջալիս յատ-
նած էին : Իրենց եկեղեցւոյ պաշտօնի-
ան, իրենց մեծերն էին եպիսկոպոսները,
եւ եպիսկոպոսներուն ալ մեծն էր Սինոզը
կամ Ս. Էմմիանի Հայրապետ : Արդ Սի-
նոզն ու Ս. Հայրապետն ո՛չ միայն յիշեալ
Հրամանագրին ի գործագրութիւն չէին
հաղորդած իրենց ստորագրագիտներուն,
այլ պատուիրած էին որ այն մասին ո՛ր է
ձեռնադր չունեն եւ խնդիրը թողուն Մայր
Աթոռոյ տնօրինութեան : Պէտք էր որ,
բոս բնկայեալ օրինական գրութեան, Հըս-
րամանագիրը ներքին դործոց նախարա-
րութիւնէն ուղղապէս Սինոզին հաղոր-
դուէր, որ նոյն նախարարութեան ճանչ-
ցուած պաշտօնական եկեղեցական մար-
տնն է ի վարչութիւն Հայ Եկեղեցւոյ ի
Ռուսաստան, եւ Սինոզէն ալ հաղորդուէր
իր ստորագրագիտներուն, զատ առային
վիճակներու Առաջնորդութիւններուն եւ
կանխատորաններուն, եւ անոնցմէ ալ ի-
րենց ստորագրագիտներուն, քաղաքի եւ
գիւղի եկեղեցիներուն հոգաբարձութիւն-
ներուն : Այս կարգը չէր պատուած, այլ
տեղային լշտանութիւններու կողմէ ուղ-
ղակի դիմում եղած էր եկեղեցիներուն որ
իրենց գոյքերը, կալուածներն ու ինչքերը
յանձնեն կառավարութեան, եւ եկեղեցի-
ներն ալ պատասխանած էին թէ Ս. Էմ-
միանէն հրամանի կը սպասեն, որովհե-
տեւ բոս օրինի պատասխանատու են ա-
նոր, եւ ամէն հրահանգ այն տեղէն կու-
գայ իրենց ամէն անգամէն ալ : Ապա
ուրեմն, օրինազանցութիւն չէ դործուած,
եւ պատասխանատուութիւն չկայ բոս ու-
րինի : Նահանգային դատարանն ընդունե-
լով այս հայեցակէտը, վճռեց թէ ամբաս-
տանելով պետական օրինաց հակառակ
վարմունք չեն ունեցած, եւ զամենքն ալ
անպարտ արձակեց :

★ Նոյն տեսակ դատաւարներն այս
օրերս տեղի կ'ունենան նաեւ Շուշիի,

Պաքուի, Գանձակի մէջ եւ այլուր, նաեւ ի Տիգրիս: Արթաստանեաններու մի մասն արդէն յանձնուած է զատարարի: Միւսներն բաւ քաղաքային կարգի (խտարեքեմ) քննութեան ներքեւ կը մնան զեռ: Բոլոր այս ամբաստանելոց պաշտօնունութիւնն ստանձնած են ականաւոր փաստաբաններ Տէրութեան երկու մարաքաղաքներէն:

★ Ս. Էջմիածնէն կը հաղորդեն թէ Յունուարի սկիզբէն, ըստ հրամանի ներքին գործոց նախարարութեան, պիտի սկսուի կազմելու բոլոր Հայ եկեղեցիներու նշանակները, այսինքն՝ այն ցուցակներն որոնցմէ երեւի թէ իւրաքանչիւր եկեղեցի մնայուն կերպով քանի՜ վարդապետի, քահանայի, սարկաւազի, զպիւրի, եւն. պետք ունի, որպէս զի ըստ այնմ գիտցուի թէ կառավարութիւնը տարեկան քանի՜ րուպի թուակ յատկացնելու է նոյն եկեղեցւոյ պաշտօնէութեան: Այս ցուցակներ պէտք են նաեւ՝ գիտնալու համար թէ տարին վեր ի վերոյ քանի՜ նոր պաշտօնէի կարօտութիւն կրնայ ունենալ Հայ եկեղեցին ի Ռուսաստան, որպէս զի թեմական Դպրանոցներէն ամէն տարի նոյնչափ եկեղեցական արտադրելու հոգ տարուի, եւ աւելի ժողովուրդէն կամ կղերցու չպահուի, աւելի ծախք չըլլայ յիշեալ թեմական Դպրանոցներուն մէջ: Ներքին գործոց նախարարութիւնը կ'ըսէ թէ մտաւոր ընդհանուր զարգացման համար կան երկրին հանրային վարժարաններն որք կը գտնուին կրթական պաշտօնատան ուղղակի հսկողութեան ներքեւ: Իսկ թեմական Դպրանոցները միայն կը զերցունենու համար են: Հետեւապէս, թեմական Դպրանոցներուն ուսանողներուն թիւը մեծապէս կը զեղչուի, եւ աւելի հետ տարեկան ծախքն ալ: — Եւն. թագրելով որ ոռոսաստանի Հայ եկեղեցիներն 1,000 քահանայ ունենան, եւ ամէն մի քահանայի գործն պաշտօնավարութեան չըջանը միջին հաշիւով 20 ասորի տեւէ, կը հետեւի թէ Հայ քահանայից թիւն անմիտօք պահելու համար տարին 50 քահանայի պէտք կայ: Ուրեմն հոգ պիտի տարուի որ թեմական դպրանոցներէն տարին 50 քահանայացու ելնէ, եւ հետեւապէս ամէն տարի 50 ուսանողներէ աւելի պիտի չընդունուի դպրոցներուն մէջ:

Ենթադրելով նաեւ որ անոնց ուսման ընթացքը, նախնական թէ միջնակարգ, 10 տարի ըլլայ, կը հետեւի թէ բոլոր թեմական Դպրանոցներուն մէջ 500է աւելի աշակերտ պիտի չգտնուի: Ըստ այնմ նաեւ ամուրի կղերականութեան համար — Ահա այս հաշիւին հիմ ծառայելու համար կ'ուզուի նախապէս իմանալ թէ ո՞րչափ եկեղեցի կայ, եւ իւրաքանչիւրն ո՞րչափ պաշտօնէութեան մը կը կարօտի: Բայց յայտնի չէ թէ նախարարութիւնն իր ապագայ կարգադրութիւնն

ներք պաշտօնէութեան այժմ. թիւն վրայ պիտի հիմնէ, թէ անոր մէջ ալ ըստ կամ փոփոխութեան պիտի մոծուին: Բայց կ'իմացուի թէ զիտուած բոլոր նորապատկէն է ո՞ր եւ է հիմ մը ունենալ թեմական Դպրանոցները կրճատելու:

★ Ռուս թերթերու հրատարակութիւններէն կ'իմացուի թէ տակաւին ո՞չ Ս. Էջմիածնէն ո՞չ ալ եկեղեցիներէն զիտուած է եղած պատկանեալ պաշտօնէութիւններուն՝ իրենց տպրուստին պէտք եղած դրամը վճարելու: Ներքին գործոց պաշտօնարանէն տրուած հրահանգն այս է որ երբ զիտուած ըլլայ, պիտի վճարուի պէտք եղածը՝ յիշեալ եկեղեցական Հաստատութիւնները պահպանելու համար իրենց վիճակին մէջ: Բայց սոյն Հաստատութիւնք, այն ատեն, պիտի ըլլան կառավարութեան թուակ կամ ոռոսիկ ընդունող պաշտօնէութիւններու Արդ, ո՞չ Ս. Հայրապետը, ո՞չ իսկ Սինոդն այս մտքը վերջնական որոշում մը տալու չեն համարձակած դեռ: Հետեւապէս, Մայր Աթոն եւ եկեղեցիները, քանի ամիսէ ի վեր, կը պահպանուին ինչպէս որ կրնան, հաւատարմութեամբ ձեռքի նուիրելով որք կը յանձնուին ուստաւորներու ձեռամբ ի Ս. Էջմիածին, կամ մէն մի եկեղեցի իր ծխականաց կողմէ: Բայց նախապատան միջոցաւ ապահովագրեալ դրամ չի զրկուիր, որովհետեւ չուզուիր պաշտօնական միջոցներէ եւ հանրային սպասարկութիւններէ ոգտուիլ սոյն բարեպաշտական նուիրատուութեան համար: Ո՞չ միայն Մայր Աթոնի Միաբանութիւնն ու եկեղեցիները, այլ եւ Գէորգեան ձեռարանն ու միւս Դպրանոցները գեռայն միջոցաւ կը պահպանուին: Բայց յայտնի չէ թէ այս առժամեայ վիճակ ո՞րչափ ատեն պիտի տեւէ:

★ Անցեալ տարւոյ ամառէն ի վեր, երբ գրաւուեցան եկեղեցական կալուածները, խնդիր եղած է թէ ատենք ո՞րչափ ինչ կ'արժէին իրօք: Իրարմէ բոլորովին տարբեր են թագրութիւններ եղան անոնց արժէքին վրայ: Ի՞նչ ցայտօր վաւերական տեղեկութիւն մը չկայ, զի ցուցակագրութեան կազմութեան մասնակցած չէ հայ կղերք, այլ գրաւող պաշտօնէութիւնն ինք կազմած է ցուցակները, զրկելով Բեղերսպուրի, եւ Մայր Աթոնը պաշտօնապէս ո՞ր եւ է մասնակցութիւն չէ ուզած ունենալ, թողով որ պաշտօնեայք հանդարտօրէն գործադրեն իրենց առած հրամանները: Ըստ վերջին տեղեկութեանց, գրաւեալ ինչքերուն համար երկու տարբեր արժէք ցոյց կը տրուի այժմ. մին՝ անոնց հիմնական բերած եկամուտին համեմատ հաշուուած, միւսն անոնց բերելիք եկամուտին վրայ ենթադրուած: Հայ եկեղեցւոյ պաշտօնէութիւնը, անոնցմէ առած եկամուտին վրայ հաշիւ ընելով (valeur locative), անոնց գրամագլխի արժէքը (valeur capitale) կը համարի երեք միլիոն իրաւի չափ: Իսկ կառավարական պաշտօնէութիւնը, կանոնաւոր չահագործուած մը ապագային բերելիք եկամուտն ի նկատ առնելով, գրեթէ ութ կամ տասնապատիկ աւելի կը համարի անոնց գրամագլխի արժէքը:

(Բիւզանդիոն)

ՏՓՂԻՍԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Հեռագրական գործակալութիւնը վերջին չորեքշաբթի կէս օրին հաղորդեց Բեռլինի հեռագիր մը որով կը ծանուցուի թէ կայսերական Ուրաղով մը իր պաշտօնէն զազրեցուեր է Տիգրիսի առաջնորդ Տ. Գէորգ Արքեպս. Սուրեն: Եւստի, Այս լուրը հաղորդուած է նաեւ Ս. Պատրիարքին՝ որ ծանոյց Խառն Ժողովին Ասիկայ իր մասնաւոր կարեւորութիւնը ունի այն տեսակէտով մանաւանդ որ Տիգրիս Ռուսահայոց ամէնէն կարեւոր առաջնորդական կեդրոնն է:

Ինչպէս յայտնի է, Սուրենեանց Արքեպիսկոպոս (որ Ռուսահայ եկեղեցականութեան մէջ պատկանելի գէմք մըն է, եւ յատեւու համար նոյն իսկ րնտրելի մըն է իւր ապագայ կաթողիկոս), անցեալ տարի պահ մը հեռացաւ իր պաշտօնէն եւ Էջմիածին մնաց, սակայն ատեն մը վերջ, իր պաշտօնին նկատմամբ եղած անբաւարարեանքէն համար բացատրութիւններ տրուելով, վերահաստատուեցաւ պաշտօնին մէջ:

Երբ եկեղեցական կալուածները Պետութեան մատուցարարուելու խնդիր երեւան ելաւ, Տ. Գէորգ Արքեպս. Սուրենեանց ալ հրաւիրուեցաւ կողմասի կառավարչապետէն, զրաւորապէս յայտնելու իրենց յանձնառութիւնը, սակայն Տ. Գէորգ Արքեպս., ինչպէս միւս առաջնորդները, պատասխանեցին թէ այս կարգի հրաման մը միայն այն ատեն կրնան գործադրել, երբ հոգեւոր վերին մարմինն մը կուգայ:

Ասկէ վերջն էր որ Սուրենեանց Արքեպ. մեկնեցաւ Էջմիածին եկեղեցական ժողովին մասնակցելու:

Յայտնի է որ Ռուսահայոց մէջ առաջնորդական ընտրութիւնները կը կատարուին հայրապետական անուանումով եւ Զարին հաստատութեամբ եւ արձակումն ալ միեւնոյն պարագաներու մէջ տեղի կ'ունենայ: Այս կանոնը ընդհանուր է սակայն Տ. Գէորգ Արք. պաշտօնէ գաղարու մը աչքի կը զարնէ մասնաւորապէս այն պատճառով որ յարաբերութիւն ունի Մայր Աթոնի արդի գործերուն հետ, որոնք որ եւ է յաջող երեւոյթ չունին դեռ եւ թէպէտ սրբազրեալ եւ բարեփոխեալ Պալատիկան տակաւին չէ հաղորդուած, սակայն ինչպէս կը լսուի, Բեղերսպուրի մէջ յատուկ նախարարական յանձնաժողով մը կողմէ կը քննուի այս պահուս: Այս պարագաներուն մէջ Տիգրիսի նոր առաջնորդական անուանումը ինչ պայմաններու մէջ պիտի կատարուի յայտնի չէ, երբ մանաւանդ ինչպէս Ս. Հայրապետը կը գանգատէր իր վերջին Յիշատակագրին մէջ, Սինոդի անդամակցութեան եւ առաջնորդութեան համար իր կողմէ ներկայացուած ընտրելիներ, բաւական մասնակէ ի վեր կողմասի կառավարչապետին կողմէ չեն մատուցուած առ որ անկ է:

(Ուրհանդակ)

Կրօնատէր Ա. ՍԱԿԱԵԱՆ

Տպագրութիւն Սագաեան